

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет туризму

(назва інституту, факультету)

Кафедра туризмознавства і краєзнавства

(повна назва кафедри)

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

на тему **«ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ ЯСІНЯНСЬКОЇ ТГ)»**

Виконала: студентка II курсу, групи Тмз-21

спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

Клочуряк Олександра

Керівник: к.п.н., доц. Чорна Л. В.

Рецензент: к.п.н., доц. Загнибіда Р.П.

Івано-Франківськ – 2025 р.

АНОТАЦІЯ

У даній роботі досліджено актуальну проблему сталого розвитку як домінанту сучасного тисячоліття.

Задля досягнення мети роботи було розв'язано низку важливих дослідницьких завдань. Розкрито теоретичні аспекти як проблеми сталого розвитку загалом, так і сталого розвитку регіонів зокрема. Обґрунтовано методологічну основу дослідження проблеми туризму як складової сталого розвитку.

Охарактеризовано Ясінянську територіальну громаду як об'єкт дослідження. Проаналізовано стан її сталого розвитку як пріоритетного напрямку. Розкрито туристичну пропозицію Ясінянської ТГ та вказано на показники діяльності в туризмі.

У контексті розгляду питання туризму як складової розвитку було вказано на низку проблемних аспектів. У роботі проведено SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської громади та вказано на перспективи розвитку туризму як основу забезпечення стійкості громади.

Ключові слова: сталий розвиток, територіальна громада, туризм.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД.....	7
1. 1 Концепція сталого розвитку як домінанта сучасного тисячоліття.....	7
1. 2 Сталий розвиток регіонів як наукова проблема.....	19
1. 3 Методологічна основа дослідження проблеми туризму як складової сталого розвитку.....	26
РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯСІНЯНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	28
2. 1 Ясінянська територіальна громада як об'єкт дослідження.....	28
2. 2 Сталий розвиток як пріоритет Ясінянської ТГ.....	30
2. 3 Туристична пропозиція Ясінянської ТГ.....	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВОЇ СТІЙКОСТІ ЯСІНЯНСЬКОЇ ТГ.....	50
3.1 Проблеми сталого розвитку Ясінянської ТГ.....	50
3. 2 SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської громади.....	55
3. 3 Розвиток туризму як основа стійкості громади на перспективу.....	58
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження Кожний історичний період характеризується особливими принципами розвитку. Концепція сталого розвитку вважається домінантою розвитку сучасного тисячоліття. Обґрунтування такого підходу криється в тому, що світова спільнота сьогодення усвідомлює необхідність забезпечення узгодження інтересів теперішнього та майбутнього у такий спосіб, щоб економічне зростання забезпечувалося на раціональній основі, яка передбачає урахування принципової обмеженості наявних ресурсів і важливості гармонізації зв'язків між економічною, соціальною і екологічною системами.

У сучасних умовах господарювання роль регіонів як суб'єктів економічної діяльності постійно зростає. Посилюється їх роль у процесі реалізації економічної політики держави. Реформа децентралізації влади, яка була розпочата у 2014 р. в Україні, сприяла передачі значних повноважень і ресурсів від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим простежується перенесення центру ваги економічних реформ саме на рівень регіонів. При окресленні перспектив соціальної й економічної політики регіонів сталий регіональний розвиток виступає базисною основою, який характеризується оптимальним поєднанням цілей, засобів і результатів регіональної діяльності. Це повною мірою стосується пошуку реальних шляхів розбудови економіки громад, організації виробничої діяльності в умовах обмежених ресурсів і забезпечення ефективності управління їх територіями.

Ясінянська ТГ була сформована в листопаді 2020 р. як результат втілення адміністративно-територіальної реформи на території Рахівського району Закарпатської області. Для громади важливим є пошук реальних шляхів розбудови її економіки. Зважаючи на вагомий туристично-рекреаційний потенціал, громада поєднує стійкість свого розвитку з туризмом.

Виходячи з вказаного вище, дослідження на тему «Туризм як складова сталого розвитку територіальної громади (на прикладі Ясінянської ТГ)» є актуальним.

Об'єктом дослідження є сталий розвиток територіальної громади.

Предметом дослідження є туризм як складова сталого розвитку Ясінянської територіальної громади.

Мета дослідження – проаналізувати стан розвитку туризму як складової сталого розвитку Ясінянської територіальної громади.

Досягнення визначеної мети забезпечується розв'язанням наступних дослідницьких завдань:

- розкрити теоретичні аспекти проблеми сталого розвитку територіальних громад;
- проаналізувати стан розвитку туризму як складової сталості Ясінянської територіальної громади;
- провести SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської територіальної громади;
- вказати на перспективи розвитку туризму на території громади.

Огляд попередніх результатів з досліджуваної проблеми. Проблема сталого розвитку територіальних громад викликає значне зацікавлення в науковців, зокрема Бліщук К. М. вивчала стан сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін (2024); Гринецька С. М. зосередила увагу на перспективх сталого розвитку регіону (2023).

Наукова новизна даного дослідження обґрунтовується узагальненням теоретичних доробків вітчизняних науковців з проблеми туризму як складової сталого розвитку територіальної громади.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали даного дослідження розширюють теоретичні відомості про використання туризму для соціально-економічного розвитку територіальної громади, а тому можуть поповнити перелік літературних джерел з окресленої проблеми. Практичне його значення пов'язуємо також з перспективами використання досвіду

суб'єктів господарювання досліджуваної територіальної громади в прикладній туристичній діяльності.

Апробація результатів роботи. Окремі положення даного дослідження було розкрито на щорічній звітній студентській науково-практичній конференції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота включає 12 таблиць і 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

1. 1 Концепція сталого розвитку як домінанта сучасного тисячоліття

Кожний історичний період характеризується особливими принципами розвитку. Концепція сталого розвитку вважається домінантою розвитку сучасного тисячоліття. Обґрунтування такого підходу криється в тому, що світова спільнота сьогодення усвідомлює необхідність забезпечення узгодження інтересів теперішнього та майбутнього у такий спосіб, щоб економічне зростання забезпечувалося на раціональній основі, яка передбачає урахування принципової обмеженості наявних ресурсів і важливості гармонізації зв'язків між економічною, соціальною і екологічною системами.

Концепція сталого розвитку пройшла складний еволюційний шлях. Автором поняття «сталий розвиток» у його сучасному розумінні є прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундланд. Саме Г. Х. Брундланд вперше представила його у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє» у 1987 р. Зміст даного поняття авторка окреслювала як розвиток, що задовольняє потреби сучасності, проте жодним чином не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь здійснювати економічну розбудову [4, с. 17]. На переконання авторки, сталий розвиток являє собою не законсервований стан гармонії, а, натомість, динамічний процес змін, тобто таких змін, за яких масштаби експлуатації ресурсів, напрям капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із нинішніми і майбутніми потребами.

У вищезазначеному звіті «Наше спільне майбутнє» поняття «сталий розвиток» було наповнене широким змістом. Його пов'язували з процесом зміни, в якому використання ресурсів, спрямованість інвестицій, направленість технологічного розвитку й організаційні зміни є збалансованими та підсилюють

як сучасний, так і майбутній потенціал в аспекті задоволення людських потреб і попиту.

Слід зацентувати увагу на тому, що теорія сталого розвитку виникла як антагонізм парадигмі економічного зростання, котра передбачає тільки екстенсивний тип розвитку та цілковито нівелює проблеми в екологічній і соціальній сферах. Згідно з визначенням ООН поняття «розвиток» не є тотожним до простого зростання, оскільки передбачає, насамперед, вдосконалення та всебічні якісні зміни [4, с. 17]. У даному контексті актуальними є дослідження австрійського вченого Й. Шумпетера, особливо в аспекті відмінностей між економічним розвитком та економічним зростанням. Саме економічний розвиток, на думку вченого, ґрунтується та пов'язаний з якісними трансформаціями у різних сферах та впровадженням інновацій.

Як доводять дослідження науковців з плином часу перше трактування змісту поняття «сталий розвиток», яке на глобальному рівні як концептуальний стрижень проєктів ООН пов'язувалося з захистом навколишнього середовища, набуло широкого контексту. Сталий розвиток розглядається як всеосяжна концепція. В її основі є людина, а тому цілі сталого розвитку направлені на покращення рівня життя в рамках тривалої здатності екосистеми задовольняти всі людські потреби. Сталий розвиток виступає інструментом вирішення вагомих глобальних проблем, серед яких подолання бідності, голоду, нерівності та безробіття, забезпечення умов для збереження здоров'я людини, водопостачання та санітарії, енергетики, запобігання зміні клімату, втраті біорізноманіття й інше.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що сталий розвиток передбачає низку цілей, гнучкі механізми та шляхи їх досягнення, серед яких:

- всеосяжне та рівномірне економічне зростання;
- збереження та відновлення природних екосистем;
- зниження соціальної нерівності та викорінення бідності;
- зростання основних життєвих стандартів
- розвиток глобального партнерства в цілях розвитку, тощо.

Офіційним терміном досліджуваного поняття в англійській мові є термін «sustainable development». Його еквівалентом в українській мові є низка термінів. У таблиці 1.1 розкрито зміст деяких з них. Як на практиці, так і в наукових колах значного використання набуло ряд інших термінів, зокрема «сталий розвиток», «збалансований розвиток», «стійкий розвиток», «розвиток, що неперервно самопідтримується» [28].

Таблиця 1.1

Еквіваленти терміну «sustainable development» в українській науці

Терміни	Автор	Зміст терміну
сталий розвиток	Глинська А. Є.	такий, що характеризує систему, яка знаходиться у динамічному русі
	Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П.	стабільний розвиток, що передбачає здатність підтримувати сталі темпи руху певної системи
підтриманий розвиток	Непийвода В.П.	неперервний, не виснажливий, збалансований, гармонійний, здатний до самовідновлення
всебічно збалансований розвиток	Гарбар В. В.	життєздатний розвиток, а за сенсом – самопідтримуваний

Особлива увага дослідників звернута на зміст терміну «сталість», що, з одної сторони, означає стан системи, за котрого кількісні характеристики її елементів, як і їхні властивості та відносини залишаються незмінними у випадку перетворення системи, зумовленого змінами в середовищі її функціонування [16, с. 161], а, з іншої, здатність системи зберегти свою якість в умовах мінливого середовища та внутрішніх трансформацій [38, с. 22].

Разом з тим група авторів розглядають сталість як:

- по-перше, здатність підтримувати рівновагу;

- по-друге, як стабільність розвитку, що передбачає здатність підтримувати сталі темпи руху певної системи [38, с. 22].

Американський дослідник Дж. Касті у контексті поняття «сталість» розрізняв дві категорії:

1) класична, котра використовується для визначення дослідження результатів зовнішніх впливів на фіксовані системи;

2) структурна, за посередництвом котрої простежуються якісні зміни у траєкторії руху при зміні структури самої системи [29, с. 150].

Як зазначає Омаров Ш.А., при визначенні поняття «сталість» дослідники спираються на такі підходи як:

- економіко-кібернетичний, за якого простежується здатність системи відтворювати та модифікувати певні параметри у процесі свого функціонування;

- системний. При цьому розгляд об'єкта, його розвиток досліджується як складової системи [29, с. 150].

Поняття «сталий розвиток» означає не просто розвиток, а, натомість, вищий якісний його рівень. За умов даного розвитку певна система знаходиться у динамічному русі. Її показники і характеристики набувають зростання, якісного покращення, на додаток до того, що знаходяться у позитивній динаміці в довгостроковій перспективі [14, с. 6].

За умов сталого розвитку актуалізується питання безпеки, що як складова існування та розвитку є характерною для будь-якої моделі розвитку цивілізації. Варламова С. І. наголошує, що сталий розвиток є не тільки системною єдністю економічних, соціальних і екологічних видів діяльності, а й відображенням взаємозв'язку розвитку та безпеки. Цей взаємозв'язок полягає в забезпеченні:

- безпеки через розвиток;

- розвитку через забезпечення безпеки [8].

На думку науковців, цілком обґрунтованим є вживання словосполучення «підтриманий розвиток». В. П. Непійвода стверджує, що даний термін охоплює такі поняття, як неперервність, не виснажливість, збалансованість,

гармонійність, необмежена тривалість, здатність до самовідновлення, що є базовими для досліджуваної концепції [28, с. 25].

Вищезазначене засвідчує той факт, що на сьогодні уніфіковий коректний відповідник терміну «sustainable development» відсутній [26].

Вивчення теоретичних засад типів розвитку показало, що значна кількість визначень поняття «сталий розвиток» ґрунтується на спільних для всього людства цінностях свободи, рівності, терпимості, поваги до природи та відповідальності.

Ватченко О. Б., Ільченко В. М. на основі аналізу запропонованих авторами тлумачень поняття встановили, що дослідники вважають сталий розвиток:

- балансом, що простежується в роботах Мельник Л.Г., Шубравської О.;
- процесом, на який посилаються Ватченко О. Б., Ільченко В. М., Герасимчук З. В.;
- моделлю, на яку вказує Котикова О. І. [10].

При цьому важливим є те, що економічні, екологічні та соціальні процеси є узгодженими за умов сталого розвитку. У таблиці 1. 2 подано визначення поняття «сталий розвиток» вітчизняними дослідниками.

Дудник Я., Харламова Г. визначають сталий розвиток як концепцію соціально-орієнтованої економіки. В її основі закладено процеси гармонізації та збалансування відносин у системі взаємозв'язку «природа-людство». Така економіка ґрунтується на наступних аспектах:

- задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства;
- раціональне та ефективне використання ресурсної бази;
- охорона навколишнього природного середовища [18].

На думку Ватченко О. Б., Ільченко В. М., сталий розвиток виступає керованим процесом збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, направлених на використання ресурсів природного середовища, їх відтворення та досягнення відповідного рівня якості життя людини як в умовах сьогодення, так і майбутнього [10].

Визначення поняття «сталий розвиток»

№	Автор	Зміст поняття «сталий розвиток»
1.	Дудник Я., Харламова Г.	концепція соціально орієнтованої економіки, яка базується на таких основних аспектах, як задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства, раціональне та ефективне використання ресурсної бази та охорона навколишнього природного середовища
2.	Герасимчук З. В.	процес соціально-економічного розвитку за умови забезпечення екологічної рівноваги соціо-еколого-економічної системи певної суспільної трансформації
3.	Торкатюк В. І., Бібік Н. В.	процес, при якому відбувається поліпшення соціально-економічного середовища життєдіяльності людини без нанесення шкоди оточуючому середовищу ані тепер, ані в майбутньому
4.	Ватченко О. Б., Ільченко В. М.	керований процес збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, направлених на використання ресурсів природного середовища, їх відтворення та досягнення відповідного рівня якості життя людини як в умовах сьогодення, так і майбутнього
5.	Шубравська О.	сталий розвиток – це узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища
6.	Котикова О. І.	це є модель функціонування системи із обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми протягом визначеного проміжку часу

Таку ж думку поділяє Герасимчук З. В., стверджуючи, що поняття «сталий розвиток» характеризує процес такого соціально-економічного розвитку, за умов котрого забезпечується екологічна рівновага соціо-еколого-економічної системи певної суспільної трансформації [13].

Торкатюк В. І. та Бібік Н. В. належать до науковців, які визначають сталий розвиток як процес. За такого процесу відбувається поліпшення соціально-економічного середовища життєдіяльності людини без нанесення шкоди оточуючому середовищу ані тепер, ані в майбутньому [41, с. 127].

Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю. стверджують, що в науковій літературі представлено два окремі напрями стосовно трактування концепції сталого розвитку:

1) з акцентом на екологічну складову сталості розвитку та необхідності забезпечення відтворюваності обмежених ресурсів;

2) з актуалізацією не екологічних, а соціально-економічних та інших аспектів розвитку [32, с. 356].

В урядових документах України прийнято використання саме терміну «сталий розвиток», а не «стійкий розвиток». Це прописано в Постанові Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. «Про затвердження Концепції сталого розвитку населених пунктів». У Постанові значиться, що сталий розвиток передбачає соціально, економічно й екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, що має на меті створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь за рахунок:

- раціонального використання природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних ресурсів;
- проведення технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств;
- модернізації соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури;
- підвищення рівня проживання, відпочинку та оздоровлення населення;

- збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини» [41, с. 127].

Відповідно до Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» сталий розвиток є таким розвитком, котрий дає змогу задовольнити потреби не тільки теперішніх поколінь, але й залишає таку можливість для майбутніх поколінь [33]. Цей тип розвитку є збалансованим. При сталому розвитку економічне зростання, матеріальне виробництво, споживання й інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, котрі характеризуються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність як теперішнього покоління, так і прийдешніх.

У вищезазначеному визначенні досліджуваного поняття зазначено складові сталого розвитку та взаємозв'язок між ними. Останній знаходить вияв у збалансованій інтеграції та взаємопов'язаності таких трьох вимірів як економіка, соціум і екологія. Дана тріада, що подана у таблиці 1.3, виступає базисом сталого розвитку.

Таблиця 1.3

Складові сталого розвитку

№	Складова	Зміст складової
1	економічна	нарощування економічних індикаторів (впровадження інновацій, фінансові ресурси і механізми, забезпечення темпів приросту виробництва, рівня конкурентоспроможності, капіталовкладень та управління ризиками)
2	соціальна	дотримання принципу «міжпоколінської справедливості», що передбачає визнання того, що майбутні покоління повинні мати, як мінімум, рівний з нинішнім поколінням доступ до соціальних ресурсів
3	екологічна	покликана забезпечувати цілісність фізичних і біологічних природних систем у процесі їх взаємодії з економічними та соціальними системами

Варто зазначити, що в науковій літературі представлено різні підходи до визначення змісту складових класичної тріади сталого розвитку.

З позицій науковців економічна складова сталого розвитку передбачає раціональне використання обмежених ресурсів, що є в розпорядженні суспільства, і застосування природозберігаючих способів виробництва і технологій. Васильчук І. П. наголошує на тому, що економічна складова в тріаді сталого розвитку передбачає підтримку поступового стійкого росту частки ринку й обсягів реалізації продукції за умови зниження витрат і збереження навколишнього середовища. Саме їх зростання має призвести до приросту фінансових результатів. Важливим є те, що фінансовий результат має досягатися обов'язково за умов скорочення шкідливого впливу результатів діяльності на навколишнє середовище, включаючи і людство як частину природи [9, с. 41].

У дослідженнях Бурди А. І. економічна складова сталого розвитку підприємства характеризується як така, що орієнтована на нарощування обсягів виробництва продукції та послуг за умов оптимального використання обмежених ресурсів [5, с. 6].

У сучасних умовах розвиток економіки має здійснюватися при оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу. Такий підхід покликаний до збереження, а не до зменшення сукупного капіталу як природного, так і людського. У зв'язку з переходом до інформаційного суспільства відбуваються зміни структури сукупного капіталу на користь людського, при цьому збільшуються нематеріальні потоки фінансів, інформації й інтелектуальної власності. На даний час такі потоки в сім разів перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів. Окрім того, розвиток нової, так званої «невагомої», економіки обґрунтовується не тільки дефіцитом природних ресурсів, але ще й накопиченням обсягів знань та інформації, котрі набувають значення затребуваного товару.

Друга складова даної тріади є соціальна. На думку Новікової О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П., на сучасному етапі саме соціальний чинник став основоположним і провідним у даній тріаді [38, с. 24].

Її зміст пов'язується з соціальним прогресом, що простежується на рівні:

- людського розвитку, зростання рівня компетентності трудових ресурсів;
- збільшення заробітної плати;
- дотримання прав людини;
- інвестування в некомерційні організації;
- зменшення кількості конфліктів у суспільстві.

Слід зазначити, що завдяки інтеграції економічної та соціальної складових забезпечується досягнення справедливості у розподілі доходів і вигод серед всіх зацікавлених осіб. На додаток, завдяки взаємодії соціальних і екологічних складових простежується поява такого вагомого чинника виробництва як соціальний капітал. Саме соціальний капітал розглядається в значно ширшому контексті, ніж людський капітал. Це відбувається за рахунок включення ще й соціальних інтересів як стейкхолдерів першого кола, так і суспільства.

Відповідно до сутності соціальної складової людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Власне, людина цілковито долучається до процесів формування своєї життєдіяльності через участь у прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Концептуальне значення при сталому розвитку відводиться:

- справедливому розподілу благ між людьми;
- плюралізму думок;
- толерантності в соціумі;
- збереженню культурного капіталу та його розмаїття, особливо в контексті спадщини не домінуючих культур.

Вітчизняна дослідниця Бурда А. І. розкриває зміст соціальної складової через:

- поліпшення умов життя населення;

- збереження стабільності соціальних і культурних систем.

Саме у межах таких систем функціонують підприємства, які забезпечують досягнення високих стандартів корпоративної соціальної відповідальності, що, в свою чергу, сприяє підвищенню їх ринкової вартості, зниженню операційних витрат і підвищенню продуктивності праці [5, с. 6].

У зв'язку з цим Васильчук І. П. підкреслює, що соціальна складова концепції сталого розвитку передбачає низку заходів, пов'язаних з:

- розвитком людського капіталу;
- збереженням продуктивного потенціалу підприємств при наданні можливостей професійного розвитку;
- задоволенням соціокультурних інтересів [9, с. 41].

До тріади складових сталого розвитку належить екологічна безпека. Вона з-поміж різного передбачає:

- впровадження енергозберігаючих технологій;
- управління життєвим циклом продукту;
- зменшення шкідливих викидів;
- відтворення природних ресурсів.

З огляду на екологію, сталий розвиток покликаний забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Головним завданням виступає не просто забезпечення цілісності біосфери, але й формування здатності таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін.

На думку Васильчук І. П., екологічна складова сталого розвитку передбачає забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем. За таких умов особливе значення відводиться підтримці життєздатності екосистем, які зазнають впливу від діяльності підприємства, що, загалом, позначається і на глобальній стабільності всієї біосфери [9, с. 42].

Бурда А. І. наголошує, що засобами технічного та технологічного переоснащення досягається екологічна безпека підприємств. А це, значною мірою, позначається на рівні забруднення навколишнього середовища та

зумовлює зниження шкідливих викидів в атмосферу. Власне, з цієї причини актуальним для виробництва є використання енерго- і сировиннозберігаючих технологій і впровадження інноваційних технологій у сфері природоохоронної діяльності [5, с. 6].

Дослідники погоджуються, що системне узгодження та збалансування вищезазначених трьох складових є завданням величезної складності. Разом з тим за умов такої інтеграції досягається вагомий суспільний результат, що відображений у таблиці 1.4.

Взаємодія соціальної та економічної складових зумовлює досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми та подолання бідності.

Взаємний зв'язок соціальної й екологічної складових створює умови для збереження однакових прав як сьогоdnішніх, так і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів.

Таблиця 1.4

Результати інтеграції складових сталого розвитку

Інтеграція складових	Результат інтеграції
соціальної та економічної складових	досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми
	надання цілеспрямованої допомоги малозабезпеченим верствам суспільства
соціальної та екологічної складових	збереження однакових прав сьогоdnішніх і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів
екологічної та економічної складових	зменшення техногенних впливів на довкілля

Значну вагу має взаємозв'язок економічної та природоохоронної складових, оскільки це призводить до зменшення техногенних впливів на довкілля.

Розв'язання завдань у межах змісту тріади складових сталого розвитку належить до компетенцій як національних урядових органів, так і регіонів.

Отже, у наукових джерелах сталий розвиток обґрунтовується як процес такого соціально-економічного розвитку, за умов котрого забезпечується екологічна рівновага соціо-еколого-економічної системи певної суспільної трансформації. За такого процесу відбувається поліпшення соціально-економічного середовища життєдіяльності людини без нанесення шкоди оточуючому середовищу ані тепер, ані в майбутньому.

Сталий розвиток знаходить вияв у збалансованій інтеграції та взаємопов'язаності таких трьох складових як економіка, соціум і екологія. Економічна складова сталого розвитку передбачає раціональне використання обмежених ресурсів, застосування природозберігаючих способів виробництва і технологій, підтримку поступового сталого зростання частки ринку й обсягів реалізації продукції за умови зниження витрат і збереження навколишнього середовища. Зміст соціальної складової сталого розвитку ґрунтується на тому, що людина цілковито долучається до процесів формування своєї життєдіяльності через участь у прийнятті й реалізації рішень, контролю за їх виконанням. Екологічна складова сталого розвитку покликана забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність.

1. 2 Сталий розвиток регіонів як наукова проблема

У сучасних умовах господарювання роль регіонів як суб'єктів економічної діяльності постійно зростає. Посилюється їх роль у процесі реалізації економічної політики держави. Реформа децентралізації влади, яка була розпочата у 2014 р. в Україні, сприяла передачі значних повноважень і ресурсів від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування. Громади були наділені правом самостійно вирішувати питання місцевого значення. Дана реформа спрямована на:

- створення об'єднаних територіальних громад;

- надання громадам більших повноважень та фінансових ресурсів;
- оптимізацію територіального устрою з метою посилення ефективності місцевого самоврядування та народовладдя.

У зв'язку з цим простежується перенесення центру ваги економічних реформ саме на рівень регіонів. При окресленні перспектив соціальної й економічної політики регіонів сталий регіональний розвиток виступає базисною основою для оптимального поєднання цілей, засобів і результатів їх діяльності. Завдання соціальної, економічної й екологічної збалансованості формують концептуальну основу стратегій розвитку численних суб'єктів різного таксономічного рівня.

Зважаючи на актуальність проблеми регіонального розвитку, у наукових колах представлено різні тлумачення вчених поняття «сталий розвиток регіону». У таблиці 1.5 подано дефініції поняття «сталий розвиток регіону».

Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю. наголошують, що сталість регіонального розвитку може бути розглянута як тривалість збереження умов для відтворення потенціалу соціальної, природно-ресурсної, екологічної, господарської та інших складових певної території за умови:

- 1) збалансованості тобто підтримання особливої пропорції всіх складових регіонального потенціалу;
- 2) соціальної орієнтації, що передбачає оцінювання впливу розвитку на рівень і якість життя населення регіону [32, с. 356].

Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку кожного регіону важливим є дотримання певної ієрархії цілей і завдань. У даному контексті варто згадати твердження В. М. Боголюбова щодо сталого розвитку як керованого процесу, що ґрунтується на системному підході, завдяки якому є можливість моделювати сценарії розвитку з урахуванням стратегічної мети [3, с. 15].

Сталий розвиток направлений на досягнення важливих загальносистемних цілей:

- задоволення потреб людини;

- прогресивне нарощування економічних, соціальних, природних ресурсів;
- довгострокове забезпечення умов існування біосфери.

Таблиця 1.5

Дефініції поняття «сталий розвиток регіону»

Автор	Дефініції поняття
Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю.	гармонійне, збалансоване, динамічне поєднання всіх складових підсистем і процесів регіону (природно-географічних, соціально-економічних, політичних, екологічних тощо), що дає змогу через диверсифікацію економіки нарощувати сукупний потенціал території для задоволення зростаючих людських потреб
Бурик З. М.	керований розвиток, що визначає потребу формування балансу між економічними, політичними, культурними потребами розвитку регіону з урахуванням екологічних потреб з метою захисту інтересів майбутніх поколінь і створення безпечного довкілля
Гріневська С. М.	розвиток, що забезпечує позитивну динаміку соціально-економічних показників, рівня й якості життя населення, використовує з цією метою інноваційні чинники й умови, у тому числі, збалансоване відтворення соціального, економічного, природно-ресурсного потенціалів
Реутов В. Є.	економічно ефективний, соціально орієнтований та екологічно безпечний розвиток соціально-економічної системи регіону. Сучасні стандарти сталого розвитку передбачають, що економіка рівною мірою повинна бути орієнтована як на задоволення поточних потреб населення, так і на збереження можливостей для майбутніх поколінь

Верховна Рада України затвердили Закон «Про стратегію сталого розвитку України до 2030 року», в якому окреслено національні цілі сталого розвитку, що базуються на 17 глобальних Цілях сталого розвитку. У вищезазначеній Стратегії стратегічною ціллю 2 визначено забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку. Операційна ціль 2.3 визначена як така, що покликана забезпечити сталий розвиток регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій. Серед завдань для регіонів є:

- розроблення та реалізація стратегій, програм і планів сталого регіонального розвитку;
- поліпшення екологічної ситуації в регіонах з високим рівнем антропогенного навантаження;
- запровадження моделі сталого виробництва і споживання з урахуванням національних цінностей, традицій і досвіду природокористування, тощо [33].

Дослідники наголошують на важливості розмежування таких понять як розвиток території та її господарський розвиток [32, с. 356]. Не слід вважати регіон таким, що стало розвивається, на основі ознаки підвищення економічних показників. Це обумовлено тим, що сталий розвиток регіону за своїм змістом націлений на досягнення високої якості життя за позитивної динаміки комплексу різних показників. Насамперед, слід вести мову щодо загальної вимоги збалансованого, безпечного та ефективного розвитку, котрий забезпечує досягнення окреслених цілей і розв'язання завдань соціального, екологічного й економічного характеру. Що стосується моделі сталого розвитку, то вона повинна передбачати досягнення взаємопов'язаних цілей тріади складових сталого розвитку в регіоні як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Досягнення цілей сталого розвитку регіону можливе завдяки:

- гармонійному поєднанню економічного, соціального та екологічного розвитку;
- координації зусиль усієї спільноти з метою досягнення сталого розвитку;

- провідній ролі держави в забезпеченні сталого розвитку [32, с. 356].

Сталий розвиток регіону здійснюється під впливом низки факторів. Вони пов'язані як зі здійсненням господарської діяльності та впровадженням інновацій, так і соціальним розвитком. У таблиці 1.6 розкрито зміст факторів, що визначають сталий розвиток території регіону.

Таблиця 1.6

Фактори, що визначають сталий розвиток регіону

Фактори	Зміст факторів сталого розвитку регіону
соціальний	демографія, тривалість та якість життя, стан здоров'я людини, рівень освіти, доходу, зайнятості
економічний	оптимізація господарської структури регіону
	формування інтенсивних зовнішньоекономічних і міжрегіональних зв'язків
інноваційний	створення регіонального інноваційного комплексу
екологічний	ослаблення негативних економічних наслідків господарського освоєння та експлуатації території регіону

Оскільки сталий розвиток регіону є соціально-орієнтованим, то до факторів, що визначають його розвиток відноситься питання демографії, рівня й якості життя населення, включно з питаннями їх добробуту та життєзабезпечення, тривалість життя, стан здоров'я людини, рівень освіти, доходу, рівень зайнятості та ступінь реалізації прав людини.

Сталий розвиток регіону забезпечує позитивну динаміку економічних показників. Це відбувається в контексті оптимізації господарської структури регіону в аспекті трудо-, фондо-, ресурсозберігаючого відтворення. Процеси оптимізації забезпечують у регіоні максимальну економію суспільної праці. З огляду на економічні фактори важливим напрямом діяльності регіону залишається формування інтенсивних зовнішньоекономічних і міжрегіональних зв'язків.

Розвиток господарської діяльності на регіональному рівні здійснюється під впливом інновацій. Створення регіонального інноваційного комплексу, необхідного для підтримки сталих темпів розвитку території регіону та забезпечення його конкурентоспроможності, належить до факторів, які визначають сталий його розвиток розвитку [32, с. 358].

Екологічна складова факторів пов'язана з ослаблення негативних економічних наслідків господарського освоєння та експлуатації території регіону.

Відповідно до Національної Парадигми сталого розвитку України ключовими напрямками сталого розвитку регіонів виступають [27, с. 62]:

- 1) забезпечення єдиної цілісної моделі соціального, економічного та екологічного розвитку регіону;
- 2) підвищення рівня добробуту населення в регіоні;
- 3) досягнення динамічного соціально-економічного зростання;
- 4) збереження та захист навколишнього середовища, а також раціональне використання й відтворення природно-сировинного потенціалу;
- 5) задоволення потреб мешканців регіону завдяки розбудові як високоефективної економіки, так і системи управління її господарським комплексом;
- 6) стимулювання структурних перетворень економіки регіону.

Виходячи з вищезазначених напрямів, Бурик З. М. окреслює стратегічні імперативи сталого розвитку регіонів. Їх спектр поширюється на:

- економічні імперативи, що включають пошкваллення економічного та промислового зростання, а також забезпечення якості економічного зростання;
- соціальні імперативи, які стосуються забезпечення якості соціального зростання та сталого рівня якості життя населення як і задоволення основних потреб населення;
- технологічні імперативи, що передбачають переорієнтацію технології та управління ризиками;

- екологічні імперативи, що включають збереження та зміцнення ресурсної бази, а ще злиття довкілля й економіки в процесі ухвалення рішень [6].

Як на законодавчому рівні, так і в науковій літературі наголошується на тому, що сталий розвиток територіальної громади чи регіону можливий лише за умови ефективного застосування в управлінні територіями інструментів стратегічного планування. У процесі формування стратегії розвитку й її реалізації важливим завданням є забезпечення належної взаємодії таких трьох економічних суб'єктів як населення громади, органи місцевого самоврядування та підприємництва. Упродовж усього процесу управління та розвитку регіону чи територіальної громади слід здійснювати заходи стратегічного планування та контролю результативності досягнення запланованих показників одночасно з аналізом здійснених заходів. Зважаючи на необхідність забезпечення безперервності управління та сталого розвитку, цілком доречним є формування функціонально-організаційної моделі управління регіоном. Наявність такої моделі управління регіоном дасть змогу протистояти впливу різних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Отже, сталий розвиток регіону – це є керований розвиток, котрий визначає потребу формування балансу між економічними, політичними, культурними потребами розвитку регіону з урахуванням його екологічних потреб з метою захисту інтересів майбутніх поколінь і створення безпечного довкілля.

У Стратегії сталого розвитку України до 2030 року операційна ціль 2.3 визначена як така, що покликана забезпечити сталий розвиток регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій.

До стратегічних імперативів сталого розвитку регіонів відносяться економічні імперативи, що включають пошук економічного та промислового зростання, а також забезпечення якості економічного зростання; соціальні імперативи, які стосуються забезпечення якості соціального зростання та сталого рівня якості життя населення, як і задоволення основних

потреб населення; технологічні імперативи, що передбачають переорієнтацію технології та управління ризиками; екологічні імперативи, що включають збереження та зміцнення ресурсної бази, а ще злиття довкілля й економіки в процесі ухвалення рішень.

1. 3 Методологічна основа дослідження проблеми туризму як складової сталого розвитку

Пошук реальних шляхів підвищення ефективності управління територіальними громадами є важливою науковою проблемою та вимагає всебічного обґрунтування.

Проблематика сталого розвитку України та її регіонів посідає чільне місце серед досліджень вітчизняних вчених. Наукові роботи дослідників присвячені обґрунтуванню таких важливих питань як: передумови, ресурсне забезпечення, методичні підходи до оцінки сталості економічного розвитку, механізми фінансового стимулювання.

У процесі вивчення проблеми сталого розвитку за основу виступав системний підхід, котрий забезпечив послідовність дій з установами структурних зв'язків між учасниками громади задля досягнення їх цілей.

Значного застосування у даній роботі набули такі методи як:

- кількісні методи оцінювання, що застосовувалися при вивченні показників туристичного збору на території ТГ;
- порівняльного аналізу. Цей загальнонауковий метод дав змогу детально вивчити стан підприємницької діяльності в громаді;
- узагальнення, що є методом наукового пізнання, засобами котрого формуються загальні ознаки та характеристики сталого розвитку;
- SWOT-аналізу, на основі якого в роботі розкрито сильні та слабкі сторони та вказано на зовнішні фактори, що обумовлюють можливості та загрози для розвитку громади. Даний економічний метод забезпечив можливість належної оцінки можливостей, що можуть бути для неї відкриті.

Джерельною базою, яка забезпечила процес вивчення проблеми, виступили:

- законодавчі та нормативно-правові акти, зокрема Стратегія сталого розвитку України до 20230 р. та документи органів місцевого самоврядування у зв'язку з розкриттям загальнодержавних і локальних підходів до проблеми;

- наукові праці українських вчених з питань як теоретичних основ даної наукової категорії, принципів формування добровільного об'єднання територіальних громад в країні, особливостей стратегічного управління фінансами у ТГ, так і їх соціально-економічного розвитку;

- матеріали науково-практичних конференцій з проблематики сталого розвитку, що стосуються історії франчайзингової практики в гостинності, сучасного її стану та перспектив розвитку;

- аналітичні та статистичні матеріали щодо показників туристичної діяльності на території, які представлені в інтернет джерелах.

РОЗДІЛ 2

ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯСІНЯНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Ясінянська територіальна громада як об'єкт дослідження

Ясінянська територіальна громада була сформована в листопаді 2020 р. як результат втілення адміністративно-територіальної реформи на території Рахівського району Закарпатської області. У додатку А подано логотип Ясінянської громади. Дана громада охопила 7 населених пунктів, серед яких 1 селище міського типу Ясіня та 6 сіл, зокрема Стебний, Лазещина, Чорна Тиса, Кваси, Сітний і Тростянець. У межах громади функціонують 1 селищна та 3 сільські ради.

Адміністративним центром громади є смт Ясіня, котре є у зоні доступності для всіх мешканців громади, окрім того селище має розвинену територію й інфраструктуру. У таблиці 2.1 представлено загальні дані щодо характеристики громади.

Таблиця 2.1

Характеристика Ясінянської територіальної громади

Складові характеристики	Характеристика громади
Рік створення	2020
Площа	533.6 кв км
Кількість населення	9 315 осіб (на 2021 р.)
Кількість складових ТГ	7 населених пунктів
Віддаленість від обласного центру	235 км
Рельєф	гірський

Ясінянська ТГ розташована в Ясінянській гірській улоговині на відрогах Черногірського та Свидовецького хребтів. Вона знаходиться на берегах двох річок Лазещина і Чорна Тиса. З її території доступне сходження на гірські вершини Говерли, Петроса, Близниці, Жандармів.

Площа території громади дорівнює 533.6 кв км. Це є гірська територія. Через територію громади протікають три річки: Чорна Тиса, Лазещина та Лопушанка.

Окрім того, територія Ясінянської ТГ є багатю на природні мінеральні джерела. А ще тут є гірські льодовикові озера та водоспади.

Станом на 1 січня 2021 р. населення ТГ складало близько 9 315 осіб.

Віддаленість громади від обласного центру дорівнює 235 км.

Найбільша відстань між населеним пунктом і адміністративним центром Ясінянської ТГ складає 16,9 км, а найменша – 7,2 км.

Завдяки розвитку транспортних магістралей вона є компактною із відносно зручним логістичним сполученням між населеними пунктами. Вигідним є її транспортне сполучення з різними регіонами країни. Через територію громади проходить автомобільна магістраль національного значення Н-09. Цей шлях починається у м. Мукачево та проходить через с. Кваси, смт Ясіня та закінчується в м. Львів.

Важливим видом сполучення є залізниця. Територією ТГ пролягає залізничний шлях, котрий з'єднує Рахів-Київ, Рахів-Харків і Рахів-Одесу. Залізничні станції, що знаходяться в населених пунктах громади, є базовими для загального числа пасажирів, включно з туристами, що її відвідують.

Першою письмовою згадкою про селище Ясіня більшість істориків вважають документ, який датується 1555 роком. У різні часи територія громади перебувала під владою то Угорщини, то Румунії, то Чехословаччини. В 1947 р. Ясіня отримало статус селища міського типу.

Зважаючи на географічні складові території у громаді сформувалися усталені види діяльності, серед яких скотарство, бджолярство, мисливство, деревозаготівля та деревопереробка, народні промисли. Завдяки наявності численних полонин у Ясінській долині тут від початку створення села традиційно розвивається вівчарство.

На території смт Ясіня знаходиться гірськолижний комплекс «Драгобрат». Це є найвищий високогірний гірськолижний курорт країни. Він

розташований на висоті 1400 м над рівнем моря. Комплекс знаходиться біля гори Стіг, висота якої – 1707 м, у межах гірського масиву Близниця (1883 м). Зважаючи на значну висоту та унікальний клімат, тут спостерігається довготривалість снігового покриву.

Багатством природних ресурсів характеризується село Кваси. Тут налічується більше 75 мінеральних джерел.

Зважаючи на вигідне географічне розташування, громада має значний рекреаційний потенціал. Наявні ресурси забезпечують підґрунтя для розвитку туризму, що сприяє підвищенню добробуту й якості життя кожного мешканця.

2. 2 Сталий розвиток як пріоритет Ясінянської ТГ

Виходячи зі Стратегічного плану розвитку Ясінянської територіальної громади на 2023-2027 роки, основу економічного профілю громади як у сучасних умовах, так і на перспективу формуватиме:

- сталий розвиток сільського господарства;
- розвиток гуцульських промислів і ремесл;
- економічна активність населення;
- підготовка кадрів для туристичної індустрії [39].

Підґрунтя для сталого розвитку ТГ базується на комплексі характерних для її території природно-ресурсних, соціально-економічних, демографічних та екологічних ресурсних складових. Її розвиток узалежнюється від таких критеріїв як географічне положення, площа території, трудові ресурси, традиції сільськогосподарської діяльності.

Для Ясінянської ТГ економіка виступає основою повсякденного життя. Завдяки їй досягається підвищення добробуту населення та залучення інвестицій у розвиток громади. Зростання ділової активності на її території забезпечує створення нових робочих місць.

Бачення місцевої влади ТГ щодо сталого зростання економіки пов'язані з двома факторами:

1) людським розвитком. У пріоритеті громади є здоров'я населення та забезпечення умов для довголіття, високий рівень життя та доступність освіти. Завдяки цьому можливо утримати мешканців громади від виїзду та залучити додатковий ресурс;

2) забезпеченням конкурентоспроможності громади. Це тісно переплітається з процесом створення привабливого середовища для розвитку бізнесу та залученням інвестицій.

Ясінянська ТГ ціленаправлено працює над тим, щоб забезпечити сталий розвиток і ефективне функціонування місцевої економіки з урахуванням потреб її жителів. У зв'язку з цим створюються умови для започаткування бізнесу та реєстрації підприємств завдяки діяльності ЦНАП. Задля розвитку підприємництва у ТГ проводять заходи щодо:

- підтримки агропромислового комплексу, створення сімейних фермерських господарств, впровадження земельної реформи;
- сприянню представникам малого та середнього бізнесу щодо реєстрації у державному аграрному реєстрі задля отримання державної підтримки;
- постійного моніторингу прийнятих нормативно-правових актів регуляторного характеру та їх доведення до суб'єктів господарювання [39].

Звертаємо увагу на те, що в Ясінянській ТГ станом на лютий 2024 року було зареєстровано 3111 суб'єктів підприємницької діяльності [21]. Згідно відкритих реєстрів і довідників впродовж 2022 р. і 2023 р. у громаді не було зареєстровано жодного суб'єкта підприємницької діяльності.

У розрізі населених пунктів громади число підприємців є різним, як видно з таблиці 2. 2. На території громади працює 245 фізичних осіб-підприємців і 66 юридичні особи [21]. Найбільше число фізичних осіб-підприємців у кількості 156 осіб здійснює свою діяльність у смт Ясіня. На другому місці за їх числом є с. Лазещина, тут налічується 41 фізична особа-підприємець. У двох інших селах, зокрема с Чорна Тиса та с. Кваси їх є 26 і 22 особи відповідно.

Число юридичних осіб у громаді є меншим, проте найбільше їх зареєстровано в смт Ясіня. Тут нараховується 41 юридична особа. На другому місці за їх числом є с. Лазещина, де працює 13 осіб. У селі Чорна Тиса зареєстровано 8 юридичних осіб, а в с. Кваси – 4 особи.

Таблиця 2.2

Кількість підприємців на території Ясінянської ТГ

Назва населеного пункту	Кількість підприємців
фізичні особи-підприємці	
смт Ясіня	156 осіб
с. Лазещина	41 особа
с. Чорна Тиса	26 осіб
с. Кваси	22 особи
юридичні особи	
смт Ясіня	41 особа
с. Лазещина	13 осіб
с. Чорна Тиса	8 осіб
с. Кваси	4 особи

Основні види діяльності, до котрих залучені суб'єкти підприємницької діяльності, представлені таким чином:

- 1) роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах здебільшого продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами;
- 2) діяльність ресторанів, надання послуг харчування;
- 3) лісове господарство та лісозаготівля;
- 4) лісопильне виробництво;
- 5) діяльність готелів і інших засобів тимчасового розміщування;
- 6) діяльність засобів розміщування на час та іншого тимчасового проживання;
- 7) сільське господарство;
- 8) переробна промисловість;

9) ремонт автотранспортних засобів [21].

Як випливає з переліку видів діяльності малого та середнього бізнесу, вагомою складовою економіки даної громади виступає пропозиція послуг розміщення, харчування, торгівлі та лісове господарство.

Вагомий внесок у соціально-економічний розвиток Ясінянської ТГ вносять суб'єкти підприємницької діяльності, котрі формують дохідну частину місцевого бюджету. Саме завдяки розвитку підприємництва та збільшенню на цій основі поступлень до місцевого бюджету створюється можливість для вирішення низки найбільш актуальних соціально-економічних її проблем.

У зв'язку з реалізацією реформи децентралізації доходи бюджету громади в 2020 р. склали 10 638 101 млн грн. Підґрунтям для формування дохідної частини місцевого бюджету виступають основні податки та збори, податки на доходи та прибуток, трансферти, субвенцій і неподаткові надходження. У таблиці 2. 3 подано обсяги податкових надходжень за видами. З-поміж усіх видів податкових надходжень найвищі доходи є від місцевих податків і зборів.

Таблиця 2.3

Обсяги податкових надходжень у Ясінянській ТГ за видами

Види податкових надходжень	2018	2019	2020
податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	1 263	8 908	18 700
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	5 724 860	5 530 330	5 205 450
внутрішні податки на товари та послуги	2 128 500	2 118 800	1 830 800
місцеві податки та збори, що сплачуються згідно з Податковим кодексом України	7 418 740	13 571 518	14 823 678

Зауважимо, що статтею 10 Податкового кодексу України визначено перелік місцевих податків і зборів. Зважаючи на це, кожна місцева рада приймає рішення щодо встановлення на своїй території тих чи інших місцевих податків та зборів.

До місцевих податків відноситься:

- податок на майно. Він складається з плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, та транспортного податку;
- єдиний податок.

Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно.

До місцевих зборів відноситься:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Завдяки місцевим податкам і зборам доходи бюджету Ясінянської ТГ значно зросли впродовж останніх років. За період 2018-2020 років їх обсяги подвоїлися. А це свідчить про значну кількість туристів, що відвідують громаду та сплачують збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір.

За даними Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА до місцевих бюджетів області було перераховано протягом 2024 р. 23 млн 171 тис 400 грн туристичного збору [31]. Зазначена сума є на 4,6% більшою, за та, що поступила в 2023 році. На рисунку 2.1 подано обсяги туристичного збору в розрізі територіальних громад.

Найбільші суми туристичного збору надійшли до бюджетів таких трьох населених пунктів:

- с. Поляна – 4 476 700 грн;
- м. Ужгород – 4 13 000 грн;
- с. Баранинці – 2 336 200 грн;

Зазначена сума туристичного збору у 2024 р. була сплачена:

- фізичними особами в обсязі 12 784 200 грн;

- юридичними особами в обсязі 10 387 200 грн [31].

Рис. 2. 1 Обсяги туристичного збору в розрізі територіальних громад області

Для порівняння зазначимо, що за десять місяців січня-жовтня 2024 р. до місцевих бюджетів Закарпатської області надійшло 18 млн 118 тис 300 грн туристичного збору, що на 5,5 % більше у порівнянні з аналогічним періодом 2023 р. У селищі Ясіня до бюджету поступило 581,1 тис грн за означений період, що менше ніж у шість разів від поступлень до бюджету територіальної громади с. Поляна, де було отримано 3 680,6 тис грн.

Тенденція до зростання обсягів туристичного збору поширюється на період січня-квітня 2025 р. На рисунку 2.2 представлено обсяги туристичного збору за період січня-квітня 2025 р. За цей період до місцевих бюджетів Закарпатської області поступило 7 млн 830 тис 300 грн туристичного збору. Це є на 33,7% більше аналогічного періоду 2024 року.

Туристичний збір був сплачений:

- фізичними особами у розмірі 4 390,8 тис грн;
- юридичними особами в сумі 3 439,5 тис грн, інформує Управління туризму та курортів Закарпатської обласної військової адміністрації.

Рис. 2. 2 Обсяги туристичного збору за період січня-квітня 2025 р.

У селищі Ясіня до бюджету поступило 574,7 тис грн за означений період.

Звертаємо увагу на те, що за січень-травень 2025 р. до місцевих бюджетів Закарпатської області сплачено 10 млн 535 тис грн туристичного збору, що є на 32,7 % більше, ніж за аналогічний період 2024 року. Частка смт Ясіня в обсязі туристичного збору за січень-травень 2025 р. складає 7%.

Зазначені дані доводять, що рівень підприємницької активності в громаді є дещо нижчий при порівнянні з іншими громадами, лідерами за сумами збору. Разом з тим послуги з розміщення формують вагомую частку ділової активності в громаді.

Підприємництво розглядається як стратегічний крок на шляху сталого розвитку. Як стверджує Гринецька С. М., для сталого розвитку регіону важливим є визначення пріоритетних напрямів створення реальних умов для поліпшення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем на основі підвищення ефективності функціонування регіональної економіки [15].

Тому в громаді за підтримки партнерів з Данії працюють над створенням Центру переробки дикорослих скарбів лісу, зокрема ягід, грибів. Це виведе екологічно чисту продукцію місцевості на національний і міжнародний ринок. Реалізація даного проєкту передбачає створення нових робочих місць,

підтримку місцевих фермерів і стимулювання розвитку малого бізнесу. Завдяки даному проекту Ясінянська громада прокладає шлях до реалізації свого природного потенціалу задля сталого розвитку, перетворюючи дари карпатських лісів на ресурс для економіки.

Рис. 2. 3 Частка ТГ в обсязі туристичного збору за січень-травень 2025 р.

Питання сталого розвитку гірських територій громади постійно у фокусі уваги. Представники громади долучаються до роботи семінарів, беруть участь у форумах, зокрема Re:Open Zakarpattia 2024.

Отже, сталий розвиток ТГ є пріоритетним напрямом стратегії розвитку громади, засобами якого планується досягти поліпшення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем. Вагомим інструментом на даному шляху є підвищення ефективності функціонування економіки територіальної громади.

Бачення місцевої влади ТГ щодо сталого зростання економіки пов'язані з двома факторами: забезпеченням конкурентоспроможності громади і людським розвитком. На території громади домінують такі види діяльності як роздрібна торгівля, надання послуг харчування, тимчасового розміщення, лісопереробка,

сільськогосподарська діяльність. З-поміж усіх видів податкових надходжень найвищі доходи є від місцевих податків і зборів, до яких належить туристичний збір. Обсяги туристичного збору з 2023 р постійно зростають. За період січня-квітня бюджет громад отримав 574,7 тис грн туристичного збору.

2.3 Туристична пропозиція Ясінянської ТГ

Ясінянська ТГ наділена потужним туристичним потенціалом. Її туристичний потенціал зумовлений:

- природними об'єктами;
- особливостями історичного розвитку;
- національно-культурним різноманіттям;
- унікальним поєднанням у межах території громади як урбанізованих, так і індустріалізованих майданчиків із заповідними територіями.

Завдяки вищезазначеному дана громада має переваги для розвитку екологічного, спортивного, сільського зеленого, історичного та пізнавального туризму та можливість для формування широкого спектру продуктів туризму.

Головними цілями громади є розвиток туризму, економічне зростання та висока якість життя у громаді.

Ряд туристичних підприємств надає різного виду послуги в туризмі на території громади. У таблиці 2. 4 представлено туристичні підприємства за профілем їх діяльності.

На території громади функціонує Туристичний інформаційний центр Ясіня. Його діяльність поширюється не лише на інформаційне забезпечення продуктів туризму громади, але й на організацію походів, екскурсій, трансферу.

Серед туристичних продуктів Туристичного інформаційного центру Ясіня є спортивні походи, зокрема на г. Говерла [42]. У сегменті активного туризму сформовано пропозицію під назвою «Рафтинг на Тисі». Центр пропонує різного виду екскурсії. У таблиці 2. 5 подано деякі туристичні продукти даного центру.

Таблиця 2.4

Туристичні підприємства Ясінянської ТГ за напрямом їх діяльності

Напрямок діяльності	Назва підприємства	Види діяльності	Адреса
інформаційний	туристичний інформаційний центр Ясіня	інфопослуги, організація походів, екскурсій, трансфер	вул. Миру 76, смт Ясіня
туроператорський	Діадема-тур	прийом туристів; виїзний туризм; організація екскурсій	смт Ясіня, вул. Грушевського, 8, оф. 2
турагенський	Євро Тревел	продаж турів	вул. Миру, 19А, смт Ясіня
транспортний	Трансфер Ясіня/ Драгобрат/ Буковель	регіональний, локальний трансфер	вул. Набережна, 69, смт Ясіня
	Kvadro Prokat	оренда квадроциклів, організація квадро турів, екскурсій	вул. Миру, 114, смт Ясіня

З-поміж продуктів активного туризму звертаємо увагу на таку пропозицію як:

1) «Рафтинг на Тисі», що організовується на ділянці річки Тиса в межах між м. Рахів і с. Ділове, де водна артерія характеризується звивистими поворотами та річковими порогами [42]. За наявності високого рівня води даний продукт користується високим попитом. Час проходження маршруту залежить від рівня води в річці. Здебільшого, він триває від однієї до трьох годин. Місце старту водної подорожі – кемпінг «Зелений острів». Даний маршрут є надзвичайно живописним, оскільки пролягає вузькою долиною

«мармароських» мішаних лісів, поміж скель, однією з найбільших серед яких є «Скеля кохання», вздовж старої залізниці, що була збудована ще у 19 столітті за часів Астро-Угорщини;

Таблиця 2. 5

Туристичні продукти Туристичного інформаційного центру Ясіня

Вид туризму	Форма	Назва продукту
активний туризм	похід	На найвищу вершину українських Карпат – г. Говерла
	сплав	Рафтинг на Тисі
	похід + екскурсія	Полонинське літо: Екскурсія до серця Карпат
гастрономічний туризм	похід + екскурсія	Феєрія смаків з гуцульської тайстри
	екскурсія	Неймовірна краса Карпатських гір: Водоспади, форель та пиво
рекреація	екскурсія	Карпатські акваторії: оздоровлення та краса в серці Карпат

2) Полонинське літо: Екскурсія до серця Карпат. Даний продукт є поєднанням транспортної та пішохідної складової. На позашляховиках здійснюється трансфер до курорту, а далі – пішки, приблизно 2,5 км в одну сторону, до Свидовецького масиву та урочища Драгобрат [42]. На Свидовецькій полонині проводиться ознайомлення з життям вівчарів та традиціями гуцульського сироваріння. Організовується частування на основі гуцульських страв, сиру, варення та настоянки. Даний турпродукт дає можливість побачити мальовничі краєвиди та пізнати звичаї побуту горян.

У сегменті гастрономічного туризму атрактивною є екскурсія «Феєрія смаків з гуцульської тайстри» [42]. На маршруті є такі об'єкти показу як:

- мінеральне джерело «Буркунт» з цілющою водою з глибин Карпат;

- екоферма, де можна ознайомитися з процесом виготовлення сирів і сидру та продегустувати низу смачних і натуральних продуктів;
- музей старожитностей, у якому представлено колекцію старовинних предметів побуту та ремесл гуцулів;
- ресторація «Бокораш», що в с. Кваси. Тут пропонують продегустувати як автентичні настоянки на основі лісових ягід, так і автентичні гуцульські страви.

На території Ясінянської ТГ працюють підприємства туоператорів, зокрема Діадема-тур, що спеціалізується на прийомі та обслуговуванні туристів у Карпатах, організації екскурсій по регіону та на виїзному туризмі.

В аспекті турагенств громади звертаємо увагу на туристичне агентство «Євро Тревел», Join up турагенцію, «Навігатор Карпат» та інші.

Прокат туристичного спорядження є популярним видом діяльності серед місцевого населення. Тут працює компанія з прокату квадроциклів «Kvadro Prokat», що забезпечує:

- прокат квадроциклів у смт Ясіня;
- оренду квадроциклів у Драгобраті;
- організацію квадро турів та екскурсій на квадроциклах по Карпатам;
- проведення корпоративних турів на квадроциклах;
- подорожі горами на джипах [34].

Компанія з організації трансферу Ясіня/Драгобрат/Буковель пропонує регіональні та локальні перевезення, а також послуги стоянки. Компанія забезпечує персональний і груповий трансфер як з смт Ясіня до курорту Драгобрат, так і у зворотньому напрямку. Перевезення здійснюються як на автомобілі VIP класу на 4 місця, так і УАЗ і ГАЗ-66 на 9 і 18 місць. З метою економії кожного дня формуються групи з вокзалу, автостанції для підйому на курорт. Формуються групи і для групових трансферів на спуск.

На території громади розміщена значна кількість туристичних об'єктів, що характеризуються високим рівнем атрактивності. Це, насамперед, гірські вершини, що знаходяться у близькості до території громади. Мова йде про:

- г. Говерла – 2061 м;
- г. Петрос – 2020 м;
- г. Піп Іван Чорногірський – 2022 м;
- г. Ребра – 2007 м;
- г. Близниця – 1880 м та інші.

Туристичні маршрути до вершин гір починаються в с. Лазещина. Практично всі маршрути з цього села ведуть до Чорногірського масиву. Одним з популярних сходжень є на одну із найвищих гірських точок масиву – вершину г. Петрос. Маршрут є середньої складності та посильним. Разом з тим можливою є організація дводенних походів на г. Петрос, оскільки біля підніжжя вершини є гуцульські колиби, де можна організувати ночівлю. Колиби пустують з жовтня по травень, проте в літній сезон у колибах можна зустріти місцевих вівчарів і скуштувати молока та бринзи. Для туристів також доступними є спеціально відведені місця для розкладання наметів. Окрім того, можна скористатися невеликим притулком Карпатського біосферного заповідника, до якого з вершини гори спускатися близько 10 хв. На маршруті знаходиться екологічний пункт «Перемичка» заповідника, де туристи можуть поповнити запаси провіанту.

З с. Лазещина доступним є сходження на г. Говерла. Однак, цей маршрут є доволі зтяжним, оскільки він вдвоє більше шляху та часу, приблизно 9 км від траси до Козьмешика, у порівнянні з виходом на гору з Заросляка (Івано-Франківська область).

Туристичний оператор «Турбаза» організовує похід на г. Говерлу з смт Ясіня тривалістю 1 день. Час відправлення – 07:30 – смт. Ясіня, від пам'ятника Небесній Сотні. Вартість походу у збірній групі складає 1 090 грн. Ціна включає:

- транспорт підвищеної прохідності;
- медичне страхування на час подорожі;
- супровід гірського провідника;
- рекреаційний збір, включно з вхідним квитком у Заповідник.

Послуги харчування оплачуються додатково. Сходження на вершину гори доступним є в жовтні 2025 р. Можливим є індивідуальний похід на будь-яку дату.

З центру ТГ починаються десятки туристичних маршрутів Свидовецьким та Чорногірськими хребтами. Одним з них є маршрут на гірські вершини Близниці. Довжина даного маршруту складає 20 км, тривалість його проходження – один день. Маршрут пролягає з смт. Ясіня в сторону Свидовецького хребта попри туристичні бази «Свидовець» і «Драгобрат», далі веде через полонину Драгобрат до гір Близниці. Висота двох гір становлять 1883 м і 1872 м. Під час проходження маршруту пропонується відвідати такі історико-культурні об'єкти як:

- музей історії краю в смт Ясіня;
- старовинну церкву Вознесіння Господнього, засновану в 1824 р.

Прикладом одноденного походу може слугувати похід на вершину г. Трояска, висота якої становить 1702 м. Довжина даного маршруту – 22 км. Рух маршрутом починається з смт. Ясіня, далі пролягає попри с. Чорна Тиса вздовж річки Чорна Тиса до потічка Апшинець в напрямку гори Трояска. На маршруті є змога розглянути гідрологічну пам'ятку природи – Апшинецький заказник.

На додаток, під вершиною г. Трояска з південного боку проходить ще один популярний туристичний маршрут «Вершинами Свидовця», що веде від смт Ясіня до селища Усть-Чорна.

Маршрут до смт Ворохта через Говерлу простягається на 46 км, а тому його тривалість складає 2 дні. Початок маршруту – смт. Ясіня. Далі він веде до вершини г. Петрос через долину р. Лопушанка. Підкоривши г. Петрос, шлях пролягає вздовж Чорногірського хребта на г. Говерлу. Після спуску передбачається відпочинок на базі «Заросляк» з подальшим виходом у напрямі смт Ворохта. Окрім гірських масивів об'єктами огляду постають:

- краєзнавчий музей у смт Ясіня;
- старовинна церква у смт Ворохта, що була збудована в 18 столітті;
- залізничні віадуки 19 століття, що знаходяться в смт Ворохта.

Окрім одно і дводенних походів сформовано пропозицію багатоденного походу. Таким є «Туристичний маршрут двотисячниками з с. Дземброня в смт. Ясіня». Основні характеристики маршруту наступні:

- довжина складає 60 км;
- час проходження – 5 днів;
- початок маршруту – с. Дземброня;
- кінець маршруту – смт Ясіня;
- рівень – складний;
- пролягає через г. Смотрич (1898 м), г. Піп Іван (2022 м), г. Вухатий камінь (1864 м), г. Петрос (2020 м), г. Петросул (1848 м), г. Какараза (1559 м), полонину Шиса до смт. Ясіня.

На додаток до походів до гірських вершин, у громаді створено маршрути до водних об'єктів, одним з яких є водоспад Труфанець, що є найвищим водоспадом Українських Карпат. Він є гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення. Загальна його висота становить 36 м, а потік води досягає майже 3 км у довжину. Він знаходиться біля траси Н-09 у пригирловій частині однойменної річки на південному схилі Свидівця між с. Кваси та смт Ясіня. Протяжність маршруту – близько 7 км.

Інформаційне забезпечення широкого спектру маршрутів активного туризму здійснюється засобами туристичних порталів, серед яких:

- Carpaty.rocks, місією якого є зробити Карпати доступними для кожного, хто прагне активного відпочинку, пізнання природи, історії та культури регіону [44];
- веб сайт «В Похід Карпатами», на якому представлена вся інформація щодо розроблених маршрутів. До функціональних можливостей даного веб сайту відноситься:
  - наявність інтерактивної топографічної карти Карпат, що містить інформацію про маршрути походів;
  - база даних про об'єкти на маршрутах, місця для таборування, колиби тощо;

- прогноз погоди в населених пунктах у Карпатах;
- спілкування й обговорення у форумі та чаті [11];
- мобільний додаток для гірських походів, що є доступним для скачування.

На території Ясінянської ТГ знаходиться найвищий гірський курорт України – Драгобрат. Він розташований на висоті 1400 м над рівнем моря біля підніжжя гірських вершин на відстані 12 км від смт Ясіня. Завдяки вдалому географічному розміщенню схили курорту Драгобрат залишаються вкритими натуральним сніговим покривом тривалий час. Лижний сезон тут триває з грудня до середини травня.

Інфраструктура курорту Драгобрат достатньо розвинена. Тут знаходиться біля 100 об'єктів туристичної інфраструктури, котрі забезпечують широкий спектр послуг від прокату гірськолижного спорядження, роботи витягів, обслуговування трас до пропозиції послуг розміщення, харчування та трансферу. Зважаючи на складність гірської дороги, трансфер тут забезпечується спеціальним транспортом. На курорті працює 83 готелі [17]. Вартість проживання у них різна. У багатьох готелях є власні ресторани.

На курорті Драгобрат прокладено 20 трас, які різняться рівнем складності. Тут нараховується:

- 5 чорних трас найвищого рівня складності;
- 5 – середнього рівня;
- 4 траси для початківців.

Працюють на курорті як бугельні, так і крісельні витяги.

Частина гірського масиву Свидівець - Драгобрат вважається ідеальним місцем тих, хто надає перевагу фрірайду. Фрірайд практикується по сніговій цілині в тих місцях, де ніхто не катається на лижах. Тут пропонують 7 зон для фрірайду площею 1225.6 га. Підйоми на вершини забезпечуються ратраками з кабінами для райдерів. Досвідчені місцеві гіді супроводжують райдерів.

Унікальним ресурсом наділено село Кваси, перші історичні довідки про яке датують 1684 р. У селі є мінеральні джерела, вода з яких належить до

унікального типу «Арзні» й «Єсентуки». Мінеральна вода Чорнотисянського родовища, яка добувається із власної артезіанської свердловини, має унікальні лікувальні властивості. Вона за своїм складом є слабковуглекислою, миш'яковистою, хлоридно-гідрокарбонатно-кальцієво-натрієвою водою. Її цілющі властивості позитивно впливають на покращення обміну речовин і відновлення опорно-рухового апарату.

У с. Кваси на висоті 560 м над рівнем моря у міжгірській долині р. Чорна Тиса на відстані 26 км від географічного центру Європи на території Карпатського біосферного заповідника, що відноситься до міжнародної мережі біосферних резервів ЮНЕСКО функціонує санаторій «Гірська Тиса» [37]. Починаючи з 2009 року, санаторій надав послуги понад 100 тис відпочиваючих. Його санаторна база включає передові методи лікування:

- комп'ютерну тракцію PRO;
- кінезіотерапію, ударно-хвильову терапію, озонотерапію, пресотерапію;
- озокеритотерапію, голкорексфлексотерапію, гірудотерапію й інші [37].

Село Кваси є відоме ще й низкою ремесл. Його називають столицею ліжникарства. Тут здійснюється виробництво ліжників, що є одним з невід'ємних елементів гуцульської культури.

На додаток, у селі розвивається крафтове виробництво. Тут виготовляють понад сотню крафтових продуктів. Це робить село одним з лідерів серед населених пунктів області за популярністю серед туристів. Крафтові виробництва значним чином підвищують атрактивність даної ТГ як туристичної дестинації. покупців, популяризують територію громади.

У 2019 р. у селі було започатковано еко-ферму. Вона розпочала свою роботу як невелика локальна сироварня [36]. Назва сироварні пов'язана з єврейською родиною Розенталей, які на початку 20 століття заснували в селі два пансіонати та водолікарню. Продукція сироварні «Розенталь» виготовлена з молока тварин, що випасаються на гірських луках та полонинах. Тут здійснюється виробництво понад 40 видів овечого, коров'ячого та козячого сиру. В Ясінянській ТГ налагоджено виробництво гуцульської овечої бриндзи,

яка є першим українським продуктом, що має географічне зазначення походження товару. Бриндзя, вурда та інші види сиру виготовляються за стародавніми рецептами та широко використовуються в різних кулінарних рецептах.

Крафтова пивоварня «Ципа» в с. Кваси відома своєю унікальною колекцією пива з натуральних інгредієнтів та багатою смаковою палітрою. Продукція тут різна. Пропонується на продаж 38 різновидів крафтового пива. При пивоварні працює дегустаційний зал «Ципа» [24]. Тут організують екскурсії задля ознайомлення з процесом приготування пива.

Пекарня «Гуцульська перепічка» відкрилася у с. Кваси в 2016 р. Вона відома своєю оригінальною та смачною гуцульською випічкою, традиційними закарпатськими лекварами, тістечками та запашним домашнім хлібом.

Іншим привабливим виробництвом є «Джелато Гуцулато». Це є спеціалізована крамниця, яка розпочала свою роботу в 2021 р. У крамниці можна ознайомитися з процесом виготовлення карамелі та спробувати заморожений італійський десерт – джелато, що є італійським морозивом, яке виготовляється з цільного молока та цукру з додаванням горіхів і фруктів. Пропозицію тут сформовано з 14 видів натурального морозива, включаючи гуцульське морозиво.

Місцевий ресторан «Бокораш» відомий своїм унікальним меню, що ґрунтується на традиційних стравах гуцульської кухні. Тут в окремому дегустаційному залі ресторану щоп'ятниці проводиться дегустація 8-ми видів вина виробництва «Chateau Chizay».

Одне з найдавніших занять горян у Карпатах – це скотарство. Саме воно дало поштовх багатьом звичаям і обрядам. Серед таких є і свято «Міра» для жителів Ясінянської громади Закарпаття. Традиції свята мають економічну та культурну складові. Звертаємо увагу на те, що в 2023 р. Міністерство культури та інформаційної політики України схвалило рішення про внесення «Традиційного свята «Міра», характерного для мешканців гуцульської Рахівщини, до Національного переліку елементів нематеріальної культурної

спадщини України з інвентарним номером 083. Перший сир із зібраного молока роблять одразу на святі «Міра». Отриманим продуктом пригощають усіх присутніх.

За підтримки Німецької Фінансової Кооперації (FC) та фінансуванню Банку розвитку KfW у межах програми «Підтримка природно-заповідних територій в Україні» на території Ясінянської громади реалізує проєкт «Поколишись у лерах». Його основною метою є сприяння сталому розвитку природно-заповідних територій, збереження біорізноманіття та залучення місцевих громад до екологічних ініціатив. Даний проєкт націлений на створення сприятливих умов для екологічного туризму та популяризацію унікальних природних ландшафтів Карпат. За результатами його втілення передбачається розширення туристичної інфраструктури шляхом облаштування зони відпочинку для туристів на горі Костирівка, що знаходиться в межах громади, оглядового майданчика, гойдалки заввишки 6 м. Усі конструкції виготовляються з натурального дерева, що підкреслює екологічність проєкту та його гармонійне поєднання з навколишнім середовищем.

Таким чином, Ясінянська ТГ є унікальною соціально-економічною системою, в якій її природні ресурси використовуються для свого власного розвитку. Туризм як складова господарства громади виступає джерелом доходів як місцевого населення, так і бюджету ТГ.

Туристичні підприємства Ясінянської ТГ здійснюють свою діяльність за наступними напрямками як: інформаційний туроператорський, турагенський, транспортний. На території Ясінянської ТГ працюють підприємства туоператорів, зокрема Діадема-тур, що спеціалізується на прийомі та обслуговуванні туристів у Карпатах, організації екскурсій по регіону та на виїзному туризмі. До турагенств громади належить туристичне агентство «Євро Тревел», Join up турагенція, «Навігатор Карпат» та інші. Прокат туристичного спорядження є популярним видом діяльності серед місцевого населення.

Серед видів туризму домінують активний туризм, рекреаційний і гастрономічний туризм. З центру ТГ починаються десятки туристичних

маршрутів Свидовецьким та Черногірськими хребтами. У громаді створено маршрути до водних її об'єктів, одним з яких є водоспад Труфанець, що є найвищим водоспадом Українських Карпат та гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення.

На території ТГ є джерела мінеральних вод, що сприяє розвитку санаторно-курортного туризму. У громаді активно розвиваються ремесла та крафтове виробництво. Тут виготовляють понад сотню крафтових продуктів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВОЇ СТІЙКОСТІ ЯСІНЯНСЬКОЇ ТГ

3.1 Проблеми сталого розвитку Ясінянської ТГ

Головною метою сталого розвитку даної громади є створення стабільного та здорового середовища в її межах для забезпечення сьогоденних потреб її громадян і збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Сталість розвитку Ясінянської ТГ забезпечується балансом трьох таких складових як економічної, екологічної та соціальної.

На рівні кожної з них простежується низка проблем, які стоять на заваді ефективному розвитку громади. У таблиці 3.1 узагальнено напрями сталого розвитку Ясінянської ТГ і вказано на їх характеристики з метою виявлення проблемних аспектів, які виникають в процесі забезпечення її стійкості.

З огляду на економіку громади відмічаємо проблеми сплати податкових відрахувань від туризму. Сумлінне виконання податкових зобов'язань – це не тільки обов'язок кожного громадянина та суб'єкта господарювання. Це є реальний внесок у добробут цілої громади, покращення якості життя її населення та зміцнення економічного потенціалу ТГ.

Тіньове ведення бізнесу є негативною типовою практикою в громаді. Тут зустрічаються випадки, коли її представники незаконно здійснюють підприємницьку діяльність. При цьому можна виокремити три типи підприємців на основі виконання ними податкових зобов'язань:

- представники першого типу категорично проти сплати податків і приховують реальний стан справ свого бізнесу, або ж його взагалі не реєструють. Протягом 2022-2023 рр. у громаді не було зареєстровано жодного нового суб'єкта підприємницької діяльності згідно відкритих Реєстрів та довідників;

- представники другого типу реєструють підприємницьку діяльність, однак вдаються до офіційної реєстрації лише тоді, коли впевнені в її прибутковості;

- представники третього типу реєструють бізнес одразу і чесно сплачують усі необхідні збори та податки [21].

Таблиця 3.1

Узагальнені напрями сталого розвитку Ясінянської ТГ

№	Напрямок	Зміст напрямку сталого розвитку
1	економічна стійкість	громада має розвинену економіку, що базується на різноманітних галузях та джерелах доходів, що забезпечує її стійке фінансове забезпечення
2	соціальна стійкість	стале зростання якості життя всіх мешканців громади, забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг
3	екологічна збалансованість	збереження та охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів і впровадження екологічно чистих технологій
4	партнерство та участь громадян	активна участь громадян у прийнятті рішень та впровадженні проєктів, сприяння взаємодії між громадськістю, бізнесом та владою
5	інфраструктурний розвиток	наявність якісної та доступної інфраструктури, такої як дороги, комунікації, водопостачання та інші комунальні послуги
6	культурна й історична спадщина	збереження та просування культурної й історичної спадщини громади як важливого чинника сталого розвитку
7	ефективне управління	наявність ефективних механізмів управління та прийняття рішень, що забезпечують розвиток громади відповідно до її потреб та потенціалу

Зважаючи на те, що місцеві види податків осідають у громаді, то органи місцевого самоврядування повинні спонукати підприємців до офіційного ведення підприємницької діяльності.

Така негативна практика є типовою для курорту «Драгобрат», де не сплачуються податки в повному обсязі до місцевого бюджету. А ще зараз тут середньорічна наповненість готелів не перевищує 30%.

Простежується також ряд перешкод, що впливають на розвиток підприємництва в громаді. До яких можна віднести виклики війни в країні, відсутність у населення достатнього капіталу, трудова міграція за кордон [21].

Останніми роками до війни в громаді давався в знаки жорсткий дефіцит у кадрах. Місцеві жителі частіше обирали сезонні заробітки або будівельні роботи за кордоном, ніж роботу в громаді.

Поліпшення соціальних умов життя населення відноситься до головних напрямів сталого розвитку Ясінянської громади. На шляху підвищення рівня соціального розвитку також виникає чимало викликів. Насамперед, у зв'язку з високогірним, сейсмічно-активним положенням території усіх населених пунктів даної громади у них відсутнє централізоване газопостачання [39]. Натомість, мешканці для опалення власних житлових будинків використовують інші джерела постачання тепла. Однією з основних проблем Ясінянської ТГ є відсутність централізованої системи каналізації, що призводить до погіршення екологічного стану довкілля.

Проблеми розвитку громади зумовлені ще й застарілістю генеральних планів населених пунктів Ясінянської ТГ. Більшість генпланів була виконана в минулому столітті на паперовій основі. Їх зміст і форма не відповідають нормам і положенням низки нормативних документів сьогодення. А ще вони не враховують потенціальних можливостей і потреб розвитку населених пунктів на сучасному етапі. Вони потребують оновлення та внесення відповідних змін.

Варто зазначити, що в 2023 р. було прийнято рішення про розроблення комплексного плану просторового розвитку усієї території Ясінянської територіальної громади. На даний час комплексний план у процесі розробки.

У 2024 р. Верховний Суд України остаточно заборонив зведення масштабного гірськолижного курорту на території Свидовецького хребта, на який покладалися великі надії у громаді, оскільки він міг додати робочих місць для місцевих мешканців і принести у громаду кошти від туризму. Натомість, природоохоронна спільнота й екологи наполягали на неприпустимості знищення унікального гірського масиву.

Важливою проблемою сталого розвитку для ТГ виступає негативний екологічний стан і прояви небезпечних сучасних процесів природного та техногенного походження. Окреслені процеси не лише становлять загрозу для життя місцевого населення. Вони суттєво обмежують систему природокористування, впливаючи на можливості господарського використання території, розвиток виробничих галузей і туризму та рекреації.

Управління сталим розвитком даної територіальної громади здійснюється в таких напрямках як:

- запобігання виникненню техногенних аварій, захист від несприятливих природних явищ;
- поліпшення санітарно-гігієнічних умов;
- формування в населених пунктах повноцінного життєвого середовища.

Незадовільний стан життєвого середовища населених пунктів громади впродовж багатьох років був пов'язаний з нагромадженням сміття у центрі смт Ясіня та у річці, що сходить з гір, на додаток до нехтування проблеми місцевою владою. Місцеві жителі вдавалися до різних заходів, зокрема перекриття траси державного значення Мукачево-Рогатин, проведення мітингів. Соціальна згуртованість громади дала певні результати, небайдужі громадяни об'єдналися й почали проводити самостійні заходи з очистки водойм і територій, екологія насправду стала персональним питанням кожного її мешканця.

На території Ясінянської ТГ простежуються сучасні негативні біотичні процеси, котрі представлені всиханням хвойних лісів і чагарників, вітровалами, буреломами, лісопатологічними процесами [20, с. 104]. Виявлення таких осередків на території лісових масивів громади є важливим питанням. Їх

ідентифікація є необхідною для планування господарського освоєння території та просторого розвитку громади, подальшу забудову інфраструктури. Мова йде про розвиток приватного та рекреаційного будівництва, що вимагає вибір оптимального місця для їх розташування. Зміни в навколишньому середовищі та розвиток небезпечних біотичних процесів на території громади визначним способом впливають на можливості просторового планування, функціонування її господарської діяльності та визначають загальні тенденції її розвитку [20, с. 105].

Партнерство та участь громадян у розвитку своєї громади є особливо ваговою складовою управління нею. Активна участь громадян у прийнятті рішень і впровадженні проєктів, сприяння взаємодії між громадськістю, бізнесом та владою виступає запорукою успішних змін. У даному аспекті також є проблеми через відсутність сталої тенденції до співпраці всіх зацікавлених сторін у розвитку громади.

Місцеві податки впливають на вирішення проблем громади в аспекті її інфраструктури, зокрема доріг. У Ясінянській громаді функціонує гірськолижний курорт «Драгобрат». У публічному просторі нерідко можна почути нарікання щодо хаотичної забудови на території курорту, проблем з водовідведенням та неналежним утриманням під'їзної дороги. Впорядкування дороги до «Драгобрата» відноситься до основних питань. Цю дорогу впродовж багатьох років підприємці курорту утримують самостійно.

Проте, питання вирішення облаштування дороги відноситься до компетенції автодорожніх підприємств. Як наголошують в органах місцевого самоврядування, планується реконструкція дороги до відомого курорту з подальшою передачею її на баланс Укравтодору.

Основні проблеми збереження культурної спадщини в громаді включають недостатнє фінансування, відсутність належного моніторингу стану об'єктів, занепад пам'яток, недостатнє місцеве самоврядування у сфері охорони культурної спадщини та брак фахівців.

Дані проблеми вимагають комплексного вирішення, що включає залучення громади, державних органів та інвесторів.

Отже, проблеми сталого розвитку досліджуваної громади тісно пов'язані питаннями її економічної та соціальної стійкості, екологічної збалансованості, партнерства й участі громадян у процесах управління громадою, інфраструктурного розвитку, збереження культурної й історичної спадщини та забезпечення ефективного управління нею.

3. 2 SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської громади

Гріневська С. М. наголошує, що для ефективного управління процесами сталого розвитку є необхідним визначення переваг і загроз сталому розвитку регіону [15].

У 2022 р. було затверджено «Стратегічний план розвитку Ясінянської територіальної громади на 2023-2027 роки». Ключовим елементом реалізації даного плану є SWOT-аналіз, тобто такий аналіз у стратегічному плануванні, зміст якого полягає в розділенні чинників і явищ з урахуванням важелів впливу:

- 1) внутрішнього середовища;
- 2) зовнішнього середовища [39].

Внутрішнє середовище характеризується сильними сторонами, які забезпечують позитивний вплив на громаду. Воно також передбачає наявність слабких сторін, які, відповідно, зумовлюють негативний вплив.

Складовими компонентами зовнішнього середовища є:

- можливості, котрі відкриваються при реалізації стратегічного плану та мають позитивний вплив;
- загрози чи небезпеки, що також виникають у процесі здійснення плану, однак вони можуть чинити негативний вплив.

У таблиці 3. 1 подано SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської ТГ.

Її сильними сторонами з позицій привабливості економіко-географічних характеристик є багато показників.

Серед цих показників є ті, що пов'язані з географічним розташуванням на перетині трансєвропейських автомобільних і залізничних транспортних магістралей; наявними лісовими ресурсами, що є сприятливими для лісозаготівлі, заготівлі лісових ягід, грибів, лікарських рослин, розвитку туристично-рекреаційної галузі; водними запасами громади, що забезпечують як функціонування житлово-комунального господарства, вирощування риби, так і потреби туристично-рекреаційного комплексу громади; сільським господарством з багатими давніми традиціями, яке забезпечує значний відсоток виробництва молока, сиру, м'яса; відсутністю великих промислових підприємств, що робить громаду екологічно чистою.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз сталого розвитку Ясінянської ТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
найвищі вершини українських Карпат, як унікальний комплекс для відвідування та рекреації	відсутність мережі гірських доріг до присілків, курорту Драгобрат, Козьмешика
сполучення (потяг, дорога міжнародного значення Н-09	незадовільний стан мобільного та інтернет покриття
імідж смт Ясіня як туристичного центру	відсутність централізованої каналізації, водопостачання, очисних споруд
мультинаціональність громади	незадовільний стан залізничного вокзалу в селищі Ясіня
стабільна кількість населення у громаді	низький рівень зайнятості населення та виїзд за межі громади
мінеральні джерела, льодовикові озера	нерозвинена глибока переробка місцевої сировини (ліс, вовна, молоко)
ліс, деревина як ресурс для виробництва	мала кількість вільних земельних ділянок для розвитку громади
відсутність великих підприємств	відсутність в ТГ закладів освіти з місцевих традиційних ремесл (різьба,

	ковальство, турпослуги)
наявність крафтової продукції (пиво, сир, бриндзя, морозиво)	відсутність у межах ТГ підвісних канатних доріг (фунікулерів)
мережа закладів зелених садиб і готелів	забруднення мешканцями громади води в р. Чорна Тиса
Можливості	Загрози
нова державна програма з підтримки розвитку гірських регіонів	продовження війни в країні
залучення коштів завдяки участі в міжнародних програмах, проектах, грантах	міграція трудових ресурсів
підвищення інтересу до етносу гуцулів	загроза природних катаклізмів, зокрема поводків
зростання попиту на місцеві крафтові продукти та унікальні гуцульські вироби	незаконна вирубка лісів
вдосконалення та спрощення державної системи оподаткування для гірських територій	часті зсуви ґрунту

До слабких сторін можна віднести такі проблемні питання її економічного, екологічного та соціального розвитку як низька якість доріг місцевого значення; туристична інфраструктура в сільських населених пунктах, що потребує невідкладної модернізації; виробництво продукції сільського господарства на базі приватних господарств населення з відповідно низькою продуктивністю праці; ускладненість дозвільних процедур щодо розбудови туристичної інфраструктури через близькість до заповідних територій.

До можливостей, що відкриває зовнішнє середовище, належить розвиток туристично-рекреаційного потенціалу громади; підвищення життєвого рівня

населення ТГ за рахунок відкриття малих підприємств у туризмі та суміжних галузях; покращення ситуації на ринку праці та призупинення міграції трудових ресурсів за межі країни.

SWOT-аналіз дає можливість визначити загрози чи можливі негативні наслідки задля їх попередження та уникнення. Спектр загроз зовнішнього середовища є пов'язаний зі зниженням туристичної та ділової активності у громаді та країні; високим рівнем інфляції та зменшенням реальних доходів населення; відтоком трудових ресурсів за межі громади чи країни.

Отже, наявність природних ресурсів, туристичних магнітів, льодовикових озер, полонин, крафтової продукції, мультинаціонального населення посилюють інтерес до Ясінянської громади як унікального комплексу для рекреації та туризму, які є запорукою сталого розвитку громади. Вдале географічне розташування на перетині трансєвропейських транспортних магістралей, наявні лісові ресурси, водні артерії, сільське господарство з багатими давніми традиціями, відсутність великих промислових підприємств забезпечує сильні сторони для розвитку громади, в якому чільне місце відводиться туризму.

3.3 Розвиток туризму як основа стійкості громади на перспективу

Стратегічний план розвитку Ясінянської територіальної громади на 2023-2027 роки окреслює наступне бачення її майбутнього: «Ясінянська громада – серце українських Карпат та центр Гуцульського краю, успішна, спроможна та самодостатня громада із сприятливим інвестиційним кліматом та розвиненим туристичним потенціалом. Унікальний мальовничий куточок де живуть талановиті люди, з високою якістю життя» [39].

Звертаємо увагу таку складову бачення розвитку громади як центр з розвиненим туристичним потенціалом, що чітко визначає вектори майбутнього щодо освоєння природних ресурсів громади та перетворення їх на ресурси для здійснення туристичної діяльності.

Для досягнення стратегічного бачення було обрано три головні напрями зосередження зусиль задля сталого розвитку Ясінянської ТГ:

- 1) розвиток туризму, що відповідає стратегічній цілі 1;
- 2) економічний розвиток громади, на що зорієнтована стратегічна ціль 2;
- 3) висока якість життя в громаді, що відповідає стратегічній цілі 3 [39].

У зв'язку з темою даного дослідження увагу зосереджено на розвитку туризму як першого пріоритетного напрямку розвитку Ясінянської ТГ.

До першочергових кроків для досягнення цілі є:

- розвиток туристичної інфраструктури;
- розвиток сільського туризму;
- збереження історико-культурної спадщини;
- промоція туристичного потенціалу;
- розробка та розвиток туристичних продуктів.

Важливим також є створення сприятливих умов для жителів громади, фізичних осіб, підприємств, організацій, котрі потенційно могли би отримувати додаткові прибутки від надання туристичних послуг та залучення їх до всіх подальших заходів з розвитку туризму.

У контексті розвитку туристичної інфраструктури актуальними завданнями як сьогодні, так і майбутнього виступають:

- реконструкція транспортно-дорожньої мережі до туристичних об'єктів в усіх населених пунктах громади;
- збереження унікальної екологічної пам'ятки природи місцевого значення, якою є «Андромеда» (Чорна багна), що знаходиться на околиці с. Чорна Тиса. Тут необхідно провести благоустрій території довкола неї, залучити науковців до проведення науково-практичних пошуків і здійснювати її промоцію;
- облаштування та проведення освітлення до туристичних об'єктів з метою збільшення тривалості їх доступності;
- облаштування вказівників до туристичних об'єктів. Зважаючи на близькість до країн Європи та географічна транзитність магістралей громади,

важливою є система туристичного інформування та орієнтування, що є інструментом цілеспрямованого маркетингу на транзитні потоки через ТГ;

- маркування туристичних маршрутів як пішохідних, так і веломаршрутів з метою забезпечення орієнтування та безпечного їх проходження;

- створення нових вело та пішохідних маршрутів, що сприятимуть популяризації здорового способу життя громадян та гостей громади, молодіжного спорту, у тому числі велоспорту.

Забезпечення фізичної безбар'єрності в громадських просторах та інфраструктурі також належить до пріоритетів, оскільки туристичні об'єкти громади мають значний потенціал для психологічної реабілітації.

Ще одним перспективним напрямом в межах розвитку туризму виступає сільський туризм і збереження історико-культурної спадщини. Сільський туризм являється інструментом впливу на рівень зайнятості населення та збільшення їх доходів. З огляду на це важливими завданнями є:

- створення відпочинкових, розважальних та рекреаційних зон, серед яких створення «Алеї різьбярства» та сучасного мистецтва, будівництво байк-парку;

- створення екосадиб для сільського туризму, що стане фактором туристичної привабливості громади;

- реставраційних робіт на об'єктах історико-культурної спадщини та створення музеїв, експозиції яких би відтворювали самобутню культуру, традиції місцевого населення;

- розвиток традиційних ремесл і промислів.

В умовах інноваційного розвитку громади постає питання промоції її туристичного потенціалу та пропонованих продуктів туризму. З цією метою діяльність в громаді має бути спрямована на:

- участь у всеукраїнських та міжнародних заходах, конкурсах, виставках та конференціях з метою як популяризації туристичного потенціалу громади, так здобуття грантів на подальшу розбудову інфраструктури;

- створення рекламної відео та поліграфічної продукції, серед яких створення проморолику кінного маршруту на полонину Гропа за бриндзею чи 3D віртуальних візитів до об'єктів Ясінянської ТГ.

Отже, сталий розвиток Ясінянської ТГ ґрунтується на перспективах, які відкриваються у зв'язку з використанням її природного потенціалу в провадженні туристичної діяльності на її території. Туризм з огляду на стійкість громади є концептуальною основою її економічного та соціального добробуту та забезпечення високої якості життя її населення.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження та розв'язання всіх завдань досягнуто мету даної роботи. За підсумками дослідження проблеми туризму як складової сталого розвитку територіальної громади можна зробити ряд важливих висновків.

На основі вивчення літературних джерел встановлено, що концепція сталого розвитку вважається домінантою розвитку країн в умовах сучасного тисячоліття. Офіційним терміном досліджуваного поняття в англійській мові є термін «sustainable development». Його еквівалентом в українській мові є низка термінів, зокрема «сталий розвиток», «збалансований розвиток», «стійкий розвиток», «розвиток, що неперервно самопідтримується», проте найбільш вживаним і закріпленим Законом України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» є термін «сталий розвиток». Він вживається для позначення такого розвитку, котрий дає змогу задовольнити потреби не тільки теперішніх поколінь, але й залишає таку можливість для майбутніх поколінь. Цей тип розвитку є збалансованим. При сталому розвитку економічне зростання, матеріальне виробництво, споживання й інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, котрі характеризуються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність як теперішнього покоління, так і прийдешніх. За умов сталого розвитку певна система знаходиться у динамічному русі. Її показники та характеристики набувають зростання, якісного покращення, на додаток до того, що знаходяться у позитивній динаміці в довгостроковій перспективі.

У наукових джерелах сталий розвиток обґрунтовується як керований процес збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, направлених на використання ресурсів природного середовища, їх відтворення та досягнення відповідного рівня якості життя людини як в умовах сьогодення, так і майбутнього.

Сталий розвиток знаходить вияв у збалансованій інтеграції та взаємопов'язаності таких трьох складових як економіка, соціум і екологія. Економічна складова сталого розвитку передбачає раціональне використання обмежених ресурсів, застосування природозберігаючих способів виробництва і технологій, підтримку поступового сталого зростання частки ринку й обсягів реалізації продукції за умови зниження витрат і збереження навколишнього середовища. Зміст соціальної складової сталого розвитку ґрунтується на тому, що людина цілковито долучається до процесів формування своєї життєдіяльності через участь у прийнятті й реалізації рішень, контролю за їх виконанням. Людина має стати суб'єктом розвитку. При цьому концептуальне значення відводиться справедливому розподілу благ між людьми, толерантності в соціумі та збереженню стабільності соціальних і культурних систем. Екологічна складова сталого розвитку покликана забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність. Головним завданням виступає не просто забезпечення цілісності біосфери, але й формування здатності таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін.

Сталий розвиток регіону – це є керований розвиток, котрий визначає потребу формування балансу між економічними, політичними, культурними потребами розвитку регіону з урахуванням його екологічних потреб з метою захисту інтересів майбутніх поколінь і створення безпечного довкілля.

У Стратегії сталого розвитку України до 2030 року операційна ціль 2.3 визначена як така, що покликана забезпечити сталий розвиток регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій.

До стратегічних імперативів сталого розвитку регіонів відносяться економічні імперативи, що включають пошук економічного та промислового зростання, а також забезпечення якості економічного зростання; соціальні імперативи, які стосуються забезпечення якості соціального зростання та сталого рівня якості життя населення як і задоволення основних потреб населення; технологічні імперативи, що передбачають переорієнтацію

технології та управління ризиками; екологічні імперативи, що включають збереження та зміцнення ресурсної бази, а ще злиття довілля й економіки в процесі ухвалення рішень.

Ясінянська ТГ була сформована в листопаді 2020 р. як результат втілення адміністративно-територіальної реформи на території Рахівського району Закарпатської області. На основі географічної складової території у громаді сформувалися усталені види діяльності, серед яких туризм, деревозаготівля та деревопереробка, народні промисли. На території смт Ясіня знаходиться гірськолижний комплекс «Драгобрат». Багатством природних ресурсів характеризується село Кваси. Тут налічується більше 75 мінеральних джерел. Зважаючи на вигідне географічне розташування, громада має значний рекреаційний потенціал. Наявні ресурси забезпечують підґрунтя для розвитку туризму, що сприяє підвищенню добробуту й якості життя кожного мешканця.

Сталий розвиток є пріоритетним напрямом стратегії розвитку громади, засобами якого планується досягти поліпшення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем. Вагомим інструментом на даному шляху є підвищення ефективності функціонування економіки територіальної громади.

Бачення місцевої влади ТГ щодо сталого зростання економіки пов'язані з двома факторами: забезпеченням конкурентоспроможності громади і людським розвитком. На території громади домінують такі види діяльності як роздрібна торгівля, надання послуг харчування, тимчасового розміщення, лісопереробка, сільськогосподарська діяльність. З-поміж усіх видів податкових надходжень найвищі доходи є від місцевих податків і зборів, до яких належить туристичний збір. Обсяги туристичного збору з 2023 р постійно зростають. За період січня-квітня бюджет громад отримав 574,7 тис грн туристичного збору.

Ясінянська ТГ є унікальною соціально-економічною системою, в якій її природні ресурси використовуються для свого власного розвитку. Туризм як складова господарства громади виступає джерелом доходів як місцевого населення, так і бюджету ТГ.

Туристичні підприємства Ясінянської ТГ здійснюють свою діяльність за наступними напрямками як: інформаційний туроператорський, турагенський, транспортний. На території Ясінянської ТГ працюють підприємства туоператорів, зокрема Діадема-тур, що спеціалізується на прийомі та обслуговуванні туристів у Карпатах, організації екскурсій по регіону та на виїзному туризмі. До турагенств громади належить туристичне агентство «Євро Тревел», Join up турагенція, «Навігатор Карпат» та інші. Прокат туристичного спорядження є популярним видом діяльності серед місцевого населення.

Серед видів туризму домінують активний туризм, рекреаційний і гастрономічний туризм. З центру ТГ починаються десятки туристичних маршрутів Свидовецьким та Чорногірськими хребтами. У громаді створено маршрути до водних її об'єктів, одним з яких є водоспад Труфанець, що є найвищим водоспадом Українських Карпат та гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення.

На території ТГ є джерела мінеральних вод, що сприяє розвитку санаторно-курортного туризму. У громаді активно розвиваються ремесла та крафтове виробництво. Тут виготовляють понад сотню крафтових продуктів.

Проблеми сталого розвитку досліджуваної громади тісно пов'язані питаннями її економічної та соціальної стійкості, екологічної збалансованості, партнерства й участі громадян у процесах управління громадою, інфраструктурного розвитку, збереження культурної й історичної спадщини та забезпечення ефективного управління нею.

Наявність природних ресурсів, туристичних магнітів, льодовикових озер, полонин, крафтової продукції, мультинаціонального населення посилюють інтерес до Ясінянської громади як унікального комплексу для рекреації та туризму, які є запорукою сталого розвитку громади. Вдале географічне розташування на перетині трансєвропейських транспортних магістралей, наявні лісові ресурси, водні артерії, сільське господарство з багатими давніми традиціями, відсутність великих промислових підприємств забезпечує сильні сторони для розвитку громади, в якому чільне місце відводиться туризму.

Сталий розвиток Ясінянської ТГ ґрунтується на перспективах, які відкриваються у зв'язку з використанням її природного потенціалу в провадженні туристичної діяльності на її території. Туризм з огляду на стійкість громади є концептуальною основою її економічного та соціального добробуту та забезпечення високої якості життя її населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багров Н. В. Регіональна політика сталого розвитку. Київ : Либідь, 2002. 256 с.
2. Бліщук К.М. Сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін. *Економічний простір*. 2024. №190. С. 104-107.
3. Боголюбов В.М., Клименко М.О., Мельник Л.Г., Прилипко В.А., Клименко Л.В. Стратегія сталого розвитку: підручник. Херсон : Олді-плюс. 2012. 321 с.
4. Брундланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку. Оксфорд : Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с.
5. Бурда А. І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств: автореферат дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». Київ, 2008. 18 с.
6. Бурик З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/22.pdf (дата звернення 04.09. 2025).
7. Буркинський В. Б., Степанов В. Н., Харичков С. К. Економіко-екологічні основи регіонального природокористування та розвитку. Одеса : Фенікс, 2005. 575 с.
8. Варламова С. І., Варламова І. С. Екологічна безпека та сталий розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення 04.09. 2025).
9. Васильчук І. П. Оцінка діяльності корпорацій в контексті сталого розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 2. С. 39–44.
10. Ватченко О. Б., Ільченко В. М. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток». *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. 2011. №1. С. 40-46.

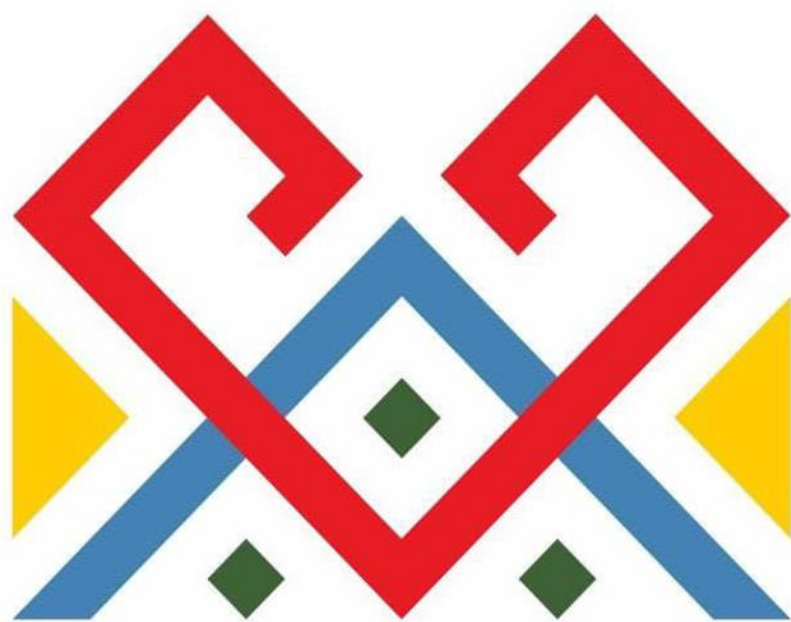
11. В Похід Карпатами. URL: <https://vpohid.com.ua/> (дата звернення 04.09. 2025).
12. Гарбар В. В. Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку фермерських господарств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81(2). С. 177-183.
13. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.
14. Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.04. Київ, 2008. 21 с.
15. Гринецька С. М. Перспективи сталого розвитку регіону. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0d521df7-a950-436d-8181-3eefa94a1fb1/content> (дата звернення 04.09. 2025).
16. Гросул В. А. Методичне забезпечення організації сталого розвитку. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2010. Вип. 1. С. 160-167.
17. Драгобрат – фотокарта. Схема підйомників. Готелі. Котеджі. URL: <https://dragobrat.ws/uk/skhema-hotelei-pidionnykiv> (дата звернення 04.09. 2025).
18. Дудник Я., Харламова Г. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. URL: <https://komprompol.rada.gov.ua/uploads/documents/31152.pdf> (дата звернення 04.09. 2025).
19. За 10 місяців 2024 року на Закарпатті сплатили понад 18 млн грн туристичного збору. URL: <https://zaktour.gov.ua/za-10-misiatsiv-2024-roku-na-zakarpatti-splatyly-ponad-18-mln-hrn-turystychnoho-zboru/> (дата звернення 04.09. 2025).
20. Карабінюк М. М., Лета В. В. Екологічні небезпеки розвитку негативних біотичних процесів на території Ясінянської територіальної громади (Закарпатська область). URL: https://hutsulshchyna-park.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/Zbirnyk_materialiv_2025_blok-1-1.pdf (дата звернення 04.09. 2025).

21. Костюк Д. Підприємництво у Ясінянській громаді: переваги, ризики, недоліки та перспективи. URL: <https://rakhiv.rayon.in.ua/news/679427-pidpriemnitstvo-u-yasinyanskiy-gromadi-perevagi-riziki-nedoliki-ta-perspektivi> (дата звернення 04.09. 2025).
22. Котикова О. І. Зміст поняття сталого розвитку. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. 2007. № 12. С. 173.
23. Котов І. В. Теоретичні основи управління сталим розвитком територіальних громад. *Право та державне управління*. 2023 р. № 3. С. 83-88.
24. Крафтова броварня «Ципа». URL: <https://tsyra.beer/pro-nas/> (дата звернення 04.09. 2025).
25. Кузьміна О. С. Аналіз підходів до трактування поняття «сталий розвиток підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5. Т. 1. С. 13-21.
26. Лелеченко А. П. Феномен поняття «сталий розвиток». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua> (дата звернення 04.09. 2025).
27. Національна парадигма сталого розвитку України: за заг. ред. Б.Є. Патона. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». 2012. 72 с.
28. Непийвода В. П. Проблема відтворення англomовних термінів «sustainable development» та «sustainability» в українській правничій мові. *Екологічний вісник*. 2008. № 3. С. 24–26.
29. Омаров Ш. А. Теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку регіонів України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3 (75). С. 149–157.
30. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник. За заг. ред. д.е.н., проф. Мельник Л.Г. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 654 с.
31. Понад 23 млн грн туристичного збору сплатили на Закарпатті у 2024 році. URL: <https://suspilne.media/uzhhorod/919531-ponad-23-mln-grn-turisticnogo-zboru-splatili-na-zakaratti-u-2024-roci/> (дата звернення 04.09. 2025).

32. Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю. Концепція сталого розвитку регіону. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 6. С. 356-359.
33. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (дата звернення 04.09. 2025).
34. Прокат квадроциклів Драгобрат (Ясіня). URL: <https://www.dragobrat.biz/kvadro.html> (дата звернення 04.09. 2025).
35. Реутов В. Є. Розробка моделі сталого розвитку регіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. №6. С. 33-39.
36. Розенталь. Крафтова продукція села Кваси. URL: <https://rozentel.farm/produksiia-rozental/> (дата звернення 04.09. 2025).
37. Санаторій «Гірська Тиса». Оздоровчі програми. URL: https://tisa.uz.ua/ua/likuvannya/ozdorovchi_programi (дата звернення 04.09. 2025).
38. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. та ін. Донецьк : НАН України, Інститут економіки промисловості, 2012. 534 с.
39. Стратегічний план розвитку Ясінянської територіальної громади на 2023-2027 роки. URL: <https://yasinya-gromada.gov.ua/wp-content/uploads/2025/09/Стратегія-розвитку-Ясінянської-ТГ-2025.pdf> (дата звернення 04.09. 2025).
40. Степаненко Т. О. Теоретичні та методичні засади сталого розвитку підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2020. Том 31 (70). № 6. С. 136-141.
41. Торкатюк В. І., Бібік Н. В. Сталий розвиток територій: основні науково-теоретичні підходи до визначення та сутність поняття. *Бізнес-інформ*. 2009. № 4. С. 127-132.
42. Туристичний інформаційний центр Ясіня. URL: <https://tic-yasinia.info> (дата звернення 04.09. 2025).
43. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36-42.

44. Карпату.rocks. Ясіня. URL: <https://karpaty.rocks/yasinya> (дата звернення 04.09.2025).

Логотип Ясінянської громади

ЯСІНЯНСЬКА ГРОМАДА
там, де файно